

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

LUCIJA ŠKERL

IZOBRAZBA IN DOHODEK NA
SLOVENSKEM TRGU DELA

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2003

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

LUCIJA ŠKERL

MENTOR: DOC. DR. ANTON KRAMBERGER

IZOBRAZBA IN DOHODEK
NA SLOVENSKEM TRGU DELA

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2003

ZAHVALA

Za strokovno pomoč in vzpodbudo pri izdelavi diplomskega dela se iskreno zahvaljujem mentorju, doc. dr. Antonu Krambergerju.

Prav tako se zahvaljujem zaposlenim na Statističnem uradu Republike Slovenije za posredovanje podatkov.

Zahvala velja tudi vsem domačim, ki so mi bili v oporo v času študija in pri pisanju diplomskega dela.

KAZALO

SEZNAM SLIK IN TABEL	5
1. UVOD	6
2. METODOLOŠKI OKVIR DIPLOMSKEGA DELA	7
2. 1 PREDMET PROUČEVANJA	7
2. 2 CILJI PROUČEVANJA	8
2. 3 HIPOTEZE	8
2. 4 UPORABLJENA METODOLOGIJA	9
3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	9
3. 1 IZOBRAZBA, IZOBRAŽEVANJE IN VSEŽIVLJENJSKO (PERMANENTNO) IZOBRAŽEVANJE	10
3. 2 ČLOVEŠKI KAPITAL	11
3. 3 ČLOVEŠKI VIRI	12
3. 4 TRG DELA, DELOVNA SILA IN PRODUKTIVNOST DELA	12
3. 5 OSEBNI DOHODEK	15
4. TEORETSKI DEL	16
4. 1 TEORIJA ČLOVEŠKEGA KAPITALA	16
4. 1. 1 <i>Model človeškega kapitala</i>	18
4. 2 PREGLED VZGOJNEGA IN IZOBRAŽEVALNEGA SISTEMA V SLOVENIJI	19
4. 2. 1 <i>Osnovna šola</i>	20
4. 2. 2 <i>Gimnazije, splošne srednje šole ter poklicno in strokovno izobraževanje</i>	21
4. 2. 3 <i>Zasebne šole in vrtci</i>	24
4. 2. 4 <i>Visoko šolstvo</i>	24
4. 3 RAZLAGA POJMOV (IZOBRAŽEVANJE, ZAPOSLENOST, OSEBNI DOHODKI) SKOZI ČAS	27
4. 4 DINAMIKA V STRUKTURI DOSEŽENE STOPNJE STROKOVNE IZOBRAZBE ZAPOSLENIH V SLOVENIJI V LETIH 1970, 1981, 1991 IN 1999	30
4. 5 DINAMIKA V STRUKTURI POVPREČNIH MESEČNIH PLAČ ZAPOSLENIH V SLOVENIJI V LETIH 1970, 1981, 1991 IN 1999	37
5. KONČNE UGOTOVITVE GLEDE IZOBRAZBENO – PLAČNE DINAMIKE MED LETI 1970 - 1999	42
6. LITERATURA	48
6. 1 SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE	48
6. 2 ČLANKI V REVIJAH OZIROMA ZBORNIKIH	48
6. 3 PODATKOVNI VIRI (S KOMENTARJEM)	49

SEZNAM SLIK IN TABEL

Slika 3.1: Plačno-tekmovalni model trga dela	13
Slika 3.2: Segmentacijski model trgov dela.....	14
Slika 3.3: Model tekmovanja poslovanja na trgu dela, akterji, faktorji (dvoenotski trg dela) ...	14
Slika 3.4: Glavne poteze teorije o človeškem kapitalu	19
Slika 4.5: Vpis dijakov v prvi letnik srednje šole v šolskih letih od 1984/85 do 1994/95 (vključno s ponavljalci).....	22
Slika 4.6: Vpis dijakov v prvi letnik po vrstah programov v srednjem šolstvu v šolskem letu 1994/95 (vključno s ponavljalci)	23
Slika 4.7: Vpis dijakov v prvi letnik po vrstah programov v srednjem šolstvu v šolskem letu 1994/95 v % (vključno s ponavljalci)	23
Slika 4.8: Dosežene stopnje izobrazbe – populacija v starosti od 25 do 64 let	25
Tabela 4.1: Število diplomantov 1981-1994.....	26
Tabela 4.2: Definicije izobraževanja iz let 1981, 1991 in 1999	27
Tabela 4.3: Definicije zaposlenosti iz let 1981, 1991 in 1999.....	29
Tabela 4.4: Definicije osebnih dohodkov iz let 1981, 1991 in 1999	29
Tabela 4.5: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999	31
Tabela 4.6: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v %)	32
Tabela 4.7: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999	33
Tabela 4.8: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v vrstičnih %)	33
Tabela 4.9: Število prebivalstva in število aktivnega prebivalstva v Sloveniji v letih 1970, 1981, 1991 in 1999	34
Tabela 4.10: Delovno aktivno prebivalstvo v letu 1970	35
Tabela 4.11: Delovno aktivno prebivalstvo v letu 1981	35
Tabela 4.12: Delovno aktivno prebivalstvo v letu 1991	36
Tabela 4.13: Delovno aktivno prebivalstvo v letu 1999	36
Tabela 4.14: Povprečni mesečni bruto dohodek zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999*	37
Tabela 4.15: Povprečni mesečni bruto dohodek zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v %, povprečje v Sloveniji = 100)*	39
Tabela 4.16: Povprečni mesečni bruto dohodek* zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v tekočih cenah)	41
Tabela 4.17: Povprečni mesečni bruto dohodek (v %) zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999*	42
Tabela 5.18: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v stolpičnih %).....	43
Slika 5.9: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v %)	43
Tabela 5.19: Povprečni mesečni bruto dohodek (v%) zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999	44
Slika 5.10: Povprečni mesečni bruto dohodek (v %) zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999	45
Tabela 5.20: Plačna neenakost skupin z najnižjo in najvišjo stopnjo strokovne izobrazbe.	45

1. UVOD

Na prehodu človeštva iz dvajsetega v enaindvajseto stoletje je prišlo do velikih sprememb, za Slovenijo pa je najpomembnejše leto 1991, saj predstavlja prelomnico. Tega leta je prišlo do razpada Jugoslavije in Slovenija je postala samostojna in neodvisna država. Prišlo je do prestrukturiranja celotnega gospodarstva in političnega sistema. Vzhodna Evropa in z njo tudi Slovenija, kot ena izmed mnogih bivših socialističnih držav, se je soočila z množičnim odpuščanjem delavcev in visoko stopnjo brezposelnosti. Zato je prišlo do potrebe, hkrati pa je to tudi eden izmed glavnih izzivov tranzicije, po oblikovanju učinkovitih politik trga dela in programov ter primerne mreže socialne varnosti.

Tudi na področju izobraževanja v Sloveniji je na prehodu v tržno gospodarstvo prišlo do številnih sprememb. V bivšem socialističnem obdobju je bila formalna izobrazba kot dejavnik razlik v nagradah na trgu dela izrazito podcenjena. Izobrazbene kvalifikacije niso bile ključne v procesih usklajevanja ljudi in delovnih mest. Na trgu dela so bile s formalno izobrazbo izenačene kvalifikacije, pridobljene zunaj formalnega izobraževanja. To je zaposlenim brez zahtevanih spričeval in diplom omogočilo napredovanja na boljše položaje. Nasprotno danes procesi usklajevanja ljudi in delovnih mest v glavnem potekajo na podlagi formalnih izobrazbenih kvalifikacij (glej Ivančič, 1999: 11). Dokazila o formalni izobrazbi so postala pomembna, ko se je Slovenija vse bolj pomikala proti razvitemu tržnemu gospodarstvu. "Višja izobrazba postaja neobhodna za obvladovanje novega, pogosto kompjuteriziranega okolja in naglih tehnoloških sprememb" (Ivančič, 1999: 11).

V 90-ih letih je prišlo do intenzivnih sprememb na vseh področjih, v sistemu izobraževanja pa je dobilo večji pomen vseživljenjsko izobraževanje in učenje. Za majhna nacionalna gospodarstva, kakršno je tudi slovensko, je pomembno, kako se vključujejo v globalizacijo in integracijo ter kako se tem procesom prilagajajo. Za gospodarski razvoj je vsekakor pomemben razvoj človeških virov in njihova uporaba oziroma ustrezna izkoriščenost. Zavedati se moramo, da bodo nove tehnologije močno spremenile način delovanja gospodarstev in da imajo te nove tehnologije znatne potencialne za povečanje produktivnosti ter s tem gospodarske rasti in zaposlenosti. Da bi to lahko dosegli, je potrebno povečati

vlaganja v razvoj človeških virov, saj visoka tehnologija zahteva bolj in višje izobraženo delovno silo (glej Černetič, 1998: 256, 257).

Vse več mladih se odloča za nadaljevanje šolanja na srednji in univerzitetni stopnji, saj se soočajo z upadanjem zaposlovanja v industrijskem sektorju (za katerega je v glavnem značilna delovna sila z nizko stopnjo izobrazbe), narašča pa zaposlovanje v storitvenih dejavnostih. Vse večji obseg dela je podprt z računalniško tehnologijo, zato ljudje prihajajo do spoznanja, da šolanje v mladih letih ne zadostuje več, temveč je potrebno permanentno oziroma vseživljenjsko izobraževanje. Višja stopnja izobrazbe naj bi omogočala tudi dostop do boljših oziroma višjih dohodkov, saj naj bi bile danes plače odvisne od tržnega uspeha podjetij in od stopnje izobrazbe zaposlenih, medtem ko je bila v socialističnem obdobju plačna politika zgolj domena države, ki je sistemsko določala višino plač (v povezavi s tem sem postavila tudi hipotezo na strani 7). Prav to pa je tudi osrednja tema mojega diplomskega dela, v katerem bom poizkusila ugotoviti, ali dosežena stopnja strokovne formalne izobrazbe¹ danes kaj bolj vpliva na višino dohodkov ali ne.

2. METODOLOŠKI OKVIR DIPLOMSKEGA DELA

2.1 PREDMET PROUČEVANJA

V diplomskem delu bom proučevala vpliv dosežene stopnje strokovne izobrazbe na višino osebnega dohodka zaposlenih v Sloveniji. Ker na višino dohodka vpliva veliko število dejavnikov², se bom osredotočila le na enega, in sicer na doseženo stopnjo strokovne izobrazbe zaposlenih, ki po mojem mnenju močno determinira višino osebnih dohodkov.

¹ Strokovna izobrazba (formalnopravna izobrazba) zaposlene osebe je stopnja izobrazbe, pridobljene s končano ustrezno šolo, z opravljenim izpitom ali priznanjem na osnovi dela. Zaposlena oseba jo lahko izkaže na osnovi splošno formalnopravno priznane dokumentacije, t.j. diplome, spričevala ali odločbe (glej Statistični letopis Republike Slovenije, 2000: 223).

² Dejavniki, ki vplivajo na višino dohodka, so na primer: dohodkovna politika države, konkurenčnost in poslovna uspešnost podjetja na trgu dela, individualne sposobnosti in spretnosti zaposlenih ter njihove aspiracije in poklicne preference, različne osebne značilnosti, kot so na primer inteligenčni količnik, motivacija in ustvarjalnost.

Izobrazba kot determinanta višine osebnega dohodka je postala aktualna v drugi polovici prejšnjega stoletja, njen pomen pa v zadnjih letih še narašča, zato sem se odločila, da bom poizkusila proučiti in analizirati vpliv izobrazbe na višino dohodka. Odločitev za predmet proučevanja je upravičena tudi z vidika družbene relevantnosti in aktualnosti. V javnosti je pogosto mogoče zaslediti razprave o višini, načinu določanja in zagotovitvi minimalnih plač zaposlenih, ki so pritegnile tudi mene, odločila pa sem se, da bom v svojem diplomskem delu proučila le en, že zgoraj omenjen vidik, t.j. formalno doseženo stopnjo strokovne izobrazbe in njen vpliv na višino osebnega dohodka zaposlenih v Sloveniji med leti 1970 in 1999.

2.2 CILJI PROUČEVANJA

Cilji analize, v kateri sem proučevala, ali formalno dosežena stopnja strokovne izobrazbe zaposlenih v Sloveniji vpliva na višino osebnega dohodka, so bili sledeči:

1. Ugotoviti, ali so osebni dohodki zaposlenih (glede na stopnjo strokovne izobrazbe) v tržnem gospodarstvu Slovenije danes porasli ali upadli v primerjavi z dohodki v socialističnem gospodarstvu Slovenije v okviru bivše Jugoslavije.
2. Ugotoviti, ali je formalno dosežena stopnja strokovne izobrazbe Slovencev po osamosvojitvi leta 1991 višja ali nižja kot v obdobju socializma.
3. Dognati, ali je izobrazba sploh vplivala na višino dohodkov v Sloveniji v času socializma in danes, in če je ta vpliv prisoten, ugotoviti, v kolikšni meri.

2.3 HIPOTEZE

GLAVNA HIPOTEZA: Višja ko je dosežena stopnja strokovne izobrazbe zaposlenih, višji bi moral biti tudi osebni dohodek (torej naj bi z višino dosežene stopnje strokovne izobrazbe rasel osebni dohodek).

H1: Osebe, ki investirajo več v svoj človeški kapital (torej v svojo izobrazbo, znanje in razvoj sposobnosti), so tudi bolj plačane, ker dosegajo večjo produktivnost pri opravljanju svojega dela.

H2: Osebni dohodki bi morali biti s povečevanjem konkurenčnosti podjetij na trgu dela manj kolektivno dogovorni in bolj individualizirano odvisni od tržnega uspeha podjetij in stopnje strokovne izobrazbe zaposlenih.

2.4 UPORABLJENA METODOLOGIJA

V procesu verifikacije zastavljenih hipotez sem uporabila naslednje metode:

- za predstavitev stališč različnih teorij in stališč s področja izobraževanja sem uporabila *deskriptivno metodo*,
- *metodo analize in sinteze* relevantnih pisnih virov sem uporabila za proučevanje pomena izobraževanja in izobrazbe na slovenskem trgu dela,
- *primerjalno metodo* sem uporabila za ugotavljanje višine stopnje strokovne izobrazbe in osebnega dohodka zaposlenih v Sloveniji v štirih različnih časovnih obdobjih (leta 1970, 1981, 1991 in 1999).

3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

Pri izbiri pojmov, ki zahtevajo opredelitev, sem izbrala tiste, ki so ključnega pomena za razumevanje diplomskega dela, njihovo opredelitev pa podajam na naslednjih straneh.

3. 1 IZOBRAZBA, IZOBRAŽEVANJE IN VSEŽIVLJENJSKO (PERMANENTNO) IZOBRAŽEVANJE

Izobrazbo pridobimo v toku izobraževanja, pri izobraževanju pa gre za načrtno razvijanje sposobnosti³ in za seznanjanje z dosežki različnih področij človekove dejavnosti (glej Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1975: 131). Formalno izobrazbo izkazuje spričevalo določene šole. "Izobraževanje zadovoljuje osnovne potrebe človeka v sferi dela, družbeno-političnega življenja, splošne kulture in rekreacije ter prispeva k oblikovanju osebnosti človeka, katerega smisel življenja ni samo delo, temveč tudi povečanje rezultatov dela, da bi se z njihovim izkoriščanjem čim bolj zadovoljile potrebe" (Ekonomski leksikon, 1975: 840).

Različna področja oziroma vrste in oblike izobraževanja, izpopolnjevanja in usposabljanja (glej Bevc, 1991: 32, 33):

- začetno (mladina) in nadaljevalno (odrasli) izobraževanje - v naši terminologiji s tem mislimo na redno in izredno izobraževanje, v zahodnem svetu pa se za ta dva pojma pogosto uporabljata izraza šolsko in pošolsko izobraževanje;
- formalno⁴ in neformalno⁵ izobraževanje;
- šolsko in zunajšolsko izobraževanje in
- izobraževanje za pridobitev izobrazbe (splošne, strokovne) in drugo (splošno in poklicno) izobraževanje ter izpopolnjevanje in usposabljanje.

"Izobrazba je eden ključnih vidikov kakovosti delovne sile oziroma kakovosti človeškega faktorja, imenovane v zadnjih tridesetih letih tudi 'človeški kapital'. Izobraževanje velja od šestdesetih let dalje v svetu za eno najbolj produktivnih naložb in je najpomembnejši razvojni dejavnik" (Bevc, 1991: 15).

³ Predvsem gre za razvijanje telesnih in duševnih, zlasti miselnih sposobnosti.

⁴ Pri formalnem izobraževanju morata biti praviloma izpolnjena dva pogoja: 1. točno določeni vpisni pogoji - evidentiranje učencev, 2. obvezno končno preverjanje znanja, ki je potrjeno z izdajo javno veljavnega spričevala, diplome ali potrdila (glej Bevc, 1991: 33).

⁵ Neformalno izobraževanje je organizirana, namerna izobraževalna dejavnost, pri kateri pa pogoja, ki veljata za formalno izobraževanje, nista izpolnjena (glej Bevc, 1991: 33).

V svetu in v Sloveniji obstajajo različne stopnje izobrazbe oziroma izobraževanja (glej Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, 1997):

- vrteci: največ je javnih vrtcev, vse več pa je tudi zasebnih vrtcev. V vrtce so vključeni predšolski otroci od enega do sedmih let starosti. Predšolska vzgoja ni obvezna, z izjemo priprave na šolo, ki poteka eno leto pred otrokovim vstopom v šolo;
- osnovna šola: osnovnošolsko izobraževanje je obvezno. Otroci v Sloveniji vstopajo v osnovno šolo v starosti sedmih let, izobraževanje pa traja osem let, ponekod že devet let;
- gimnazije, splošne srednje šole ter poklicno in strokovno izobraževanje: izobraževanje po splošnoizobraževalnem delu obveznega šolanja sestavljata najmanj dva med seboj bolj ali manj ločena dela, in sicer *splošnoizobraževalne srednje šole* ter *strokovno in poklicno izobraževanje*;
- visoko šolstvo: višješolski in visokošolski študij se je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja preoblikoval v visokošolski in univerzitetni študij.

V zadnjih desetletjih lahko v literaturi zasledimo vse večje poudarjanje permanentnega oziroma vseživljenjskega izobraževanja. Permanentno izobraževanje je “stalno izobraževanje odraslih, da bi splošno in strokovno znanje posameznikov ne zaostalo za sodobnim hitrim razvojem znanosti in tehnike” (Mala splošna enciklopedija, 1976: 53). Vseživljenjsko izobraževanje omogoča ljudem prilagajati se novim delovnim razmeram in spremembam v zasebnem življenju. Začetna formalna izobrazba je le temeljni dejavnik vključevanja v nadaljevalno izobraževanje v obdobju odraslosti.

3.2 ČLOVEŠKI KAPITAL

Že v 18. stoletju je Adam Smith poudaril pomen izobrazbe kot oblike človeškega kapitala, ki zvišuje produktivnost delavcev. Vendar so šele v šestdesetih letih 20. stoletja ekonomisti začeli resneje proučevati ekonomske posledice naložb v izobraževanje, usposabljanje in druge načine oblikovanja človeškega kapitala, v Sloveniji pa so namenili pozornost ekonomskemu pomenu izobrazbe in znanja šele v devetdesetih letih prejšnjega stoletja.

“Človeški kapital je vir oziroma potencial, ki se skriva v obstoječem znanju in sposobnostih zaposlenih, pri čemer je od načina upravljanja s človeškimi viri oziroma ravnanja z ljudmi pri delu (human resource management) v konkretnem podjetju odvisno, v kolikšni meri je dejansko izkoriščen” (Gostiša, 1999: 3).

Leta 1960 je kot prvi opredelil kakovost človeškega faktorja ameriški ekonomist Theodore Schultz, ki je tudi utemeljitelj “teorije človeškega kapitala”. Jedro te teorije je človeški kapital, predpostavlja pa, da ljudje vlagajo v sebe z izobraževanjem, izpopolnjevanjem in usposabljanjem ne le zaradi trenutnega zadovoljstva, temveč tudi zaradi pričakovanih donosov (povečanega bodočega dohodka) (glej Bevc, 1991: 23). Več o teoriji človeškega kapitala sem napisala v poglavju 4.1.

3.3 ČLOVEŠKI VIRI

Človeške vire (Human Resources) predstavljajo ljudje, njihove sposobnosti, znanja, motiviranost, vrednote itd. Pojem človeški viri oziroma upravljanje (management) s človeškimi viri (zmogljivostmi) se je pri nas začel uporabljati od leta 1990 dalje. Človeški viri so najpomembnejše premoženje, ki ga ima podjetje, saj njegovega razvoja in uspešnosti “ni mogoče pojasniti le s finančnimi in materialnimi naložbami, ampak čedalje bolj s prispevki zaposlenih” (Možina, 1998: 7).

S človeškimi viri je potrebno tudi ustrezno ravnati, če želimo doseči, da je ravnanje s človeškimi viri v podjetju uspešno, to pomeni, da je v korist in zadovoljstvo posamezniku, podjetju in družbi (glej Možina, 1998: 23).

3.4 TRG DELA, DELOVNA SILA IN PRODUKTIVNOST DELA

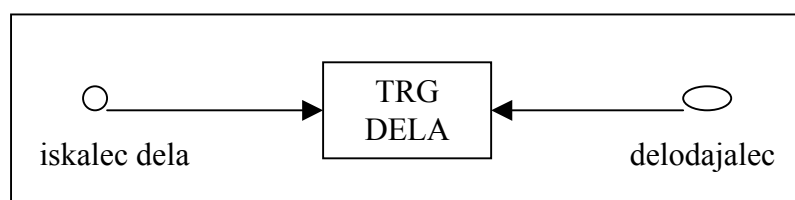
Delovna sila je “skupek fizičnih in umskih sposobnosti, ki jih človek vloži za kako vrsto dela” (Mala splošna enciklopedija, 1973: 352). Ta skupek fizičnih in umskih sposobnosti izraža človekovo delovno sposobnost, z delovno aktivnostjo pa človek troši svojo delovno sposobnost (glej Sociološki leksikon, 1982: 521).

Trg dela je mehanizem za alokacijo delovne sile v različne sfere in faze gospodarskega cikla (produkcija, delitev, menjava in potrošnja). Trg dela obravnavajo različni ekonomski modeli trga dela. Na tem mestu bom omenila tri osnovne: plačno-tekmovalni model trga dela, segmentacijski model trga dela in model tekmovanja poslov (glej Kramberger, 1999: 94-101).

1. Plačno-tekmovalni model trga dela (*wage competition*)

Trg dela je v okviru tega modela razumljen kot elastičen, obojestransko odzivni trg. Na njem neprestano prihaja do ujemanja povpraševanja in ponudbe določenih znanj, ki so potrebna za produkcijo.

Slika 3.1: Plačno-tekmovalni model trga dela

Vir: Kramberger, Anton (1999): *Poklici, trg dela in politika*, stran 95.

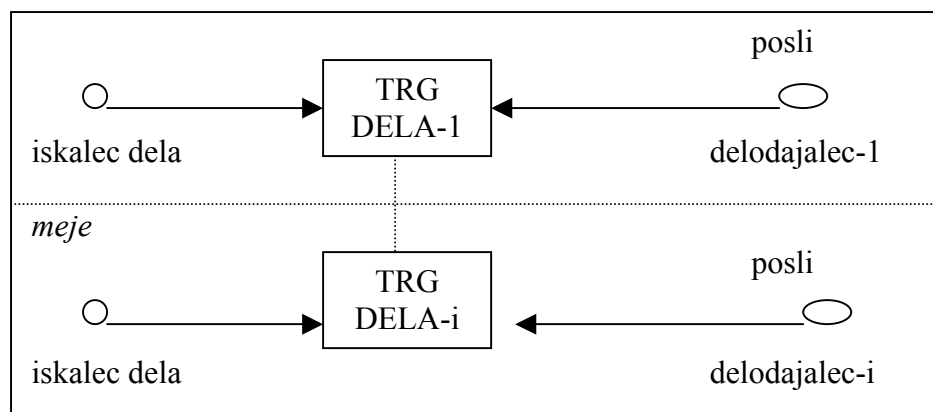
Delodajalci pri najemanju delovne sile poskušajo minimizirati stroške in maksimirati profit, delavci želijo maksimirati lastno koristnost, na trgu dela pa se ustvarja tekmovalno ravnotežje med ponudbo in povpraševanjem po delu.

2. Segmentacijski model trga dela (*segmentation*)

Trg dela je razcepljen, zato tudi ni elastičen. Razdeljen je v ločene segmente, v vsakem segmentu veljajo interna pravila delovanja⁶. Trg dela ni enoten in lahko prehoden, temveč segmentiran in težko prehoden.

⁶ Vsak segment ima svoje mehanizme delovanja (npr. pogoji zaposlovanja, različna pravila vstopanja na trg dela, tipične povezave vsakega segmenta z različnimi odseki delovne sile) (glej Kramberger, 1999: 95, 97).

Slika 3.2: Segmentacijski model trgov dela

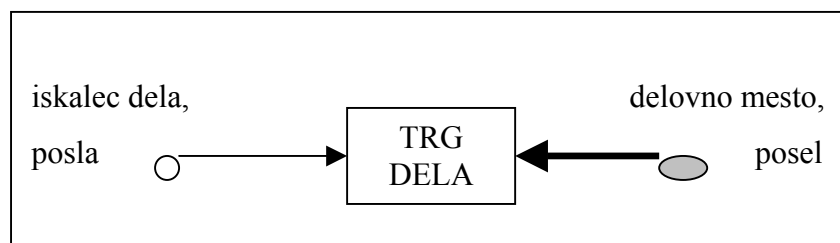

Vir: Kramberger, Anton (1999): *Poklici, trg dela in politika*, stran 97.

3. Model tekmovanja poslov (job competition)

Na trgu dela prihaja do ujemanja specifično usposobljenih ljudi in specifično zahtevnih poslov.

Slika 3.3: Model tekmovanja poslov na trgu dela, akterji, faktorji (dvoenotski trg dela)

Vir: Kramberger, Anton (1999): *Poklici, trg dela in politika*, stran 99.

Posel ni opisan z značilnostmi ljudi, ki ga opravljajo, ampak z neosebniimi značilnostmi posla (delovnega mesta). V tem modelu torej tekmujejo med seboj posli oziroma delodajalci, ki te posle in delovna mesta zanje organizirajo. Plača v tem primeru ni rezultat dela, ampak odraz tržnega položaja posla oziroma podjetja, zato tudi ne moremo toliko govoriti o produktivnosti dela kot o produktivnosti posla.

Produktivnost dela je “stvariteljska delovna moč, ki pokaže, s kolikšno količino in s kakšnimi sredstvi nastane posamezna enota proizvoda. Rast produktivnosti dela pomeni

zmanjšanje celotne količine dela v enoti proizvoda” (Mala splošna enciklopedija, 1976: 160).

Če pogledamo na produktivnost z ekonomskega vidika (z vidika organizacije in podjetja), pomeni oziroma izraža težnjo, da se ustvari določen obseg proizvodnje, blaga ali storitev s čim nižjim stroškom dela. Količinsko lahko tovrstno produktivnost izrazimo z razmerjem med ustvarjenim fizičnim obsegom oziroma količino proizvodnje in stroški dela na sledeč način:

$$P = Q / L ,$$

kjer P pomeni produktivnost dela, Q fizično količino proizvodnje in L strošek dela (glej Ekonomski leksikon, 1975: 1055).

3.5 OSEBNI DOHODEK

Osebni dohodek je dohodek posameznika, ki je lahko dohodek od dela (to so plače delavcev) in dohodek od lastnine (to so obresti in rente). Za kapitalizem sta značilna oba vidika, v socializmu pa je bil dohodek od dela temeljna oblika osebnega dohodka⁷ (glej Mala splošna enciklopedija, 1975: 800).

Osebni dohodek je “v denarju izražena vrednost, ki jo posameznik pridobi v določenem obdobju in ki jo lahko v celoti potroši za zadovoljevanje svojih potreb oziroma za katerikoli drug namen, ne da bi s tem zmanjšal vrednost premoženja, ki ga je na začetku tega obdobja že imel” (Ekonomski leksikon, 1975: 652).

Osebni dohodek, ki ga posameznik prejme za svoje delo v podjetju, predstavlja njegov osebni delež v razdelitvi dela dohodka tega podjetja, namenjenega za neposredno potrošnjo delavca, ki je v tem podjetju zaposlen. Vsakemu delavcu v podjetju pripada iz tega dela dohodka podjetja osebni dohodek za zadovoljevanje njegovih osebnih, družbenih, kulturnih in drugih potreb. Zaposlenim v podjetju je zagotovljen minimalni osebni dohodek, ki ga

⁷ V socializmu privatne lastnine ni bilo, proizvodjalna sredstva so bila podružbljena.

zagotavlja zakon. Minimalni osebni dohodek zagotavlja zaposlenim materialno in socialno varnost (glej Ekonomski leksikon, 1975: 652).

4. TEORETSKI DEL

V naslednjem podpoglavju podajam značilnosti teorije o človeškem kapitalu, ki je ena najpomembnejših podlag za nastanek in razumevanje mojega diplomskega dela. Sledi pregled vzgojnega in izobraževalnega sistema v Sloveniji - tu sem se seznanila, koliko mladih se je odločalo za šolanje po končani osnovni šoli in koliko za nadaljevanje študija na višjih oziroma visokih šolah.

4.1 TEORIJA ČLOVEŠKEGA KAPITALA

Temeljna ideja teorije človeškega kapitala je, da je individualna produktivnost odvisna od vlaganja v človeški kapital. Izobrazba je torej instrument, s katerim ljudje povečujejo svojo produktivnost. Človeški kapital ljudje oblikujejo, s tem ko vlagajo v izobraževanje v mladosti in zgodnji odraslosti (glej Ivančič, 1999: 46). Človeški kapital se lahko pridobi skozi (ne)formalno izobraževanje in delovne izkušnje, izobrazbeni dosežki pa pomenijo investicije v produktivne spretnosti, ki povzročajo višjo produktivnost ljudi⁸. Ta teorija predpostavlja, da so vlaganja v človeški kapital odvisna od stopnje povračil, ki jo ljudje pričakujejo od teh vlaganj. Pozornost se večinoma namenja le denarnim povračilom vlaganj v človeški kapital⁹. Samo če je stopnja povračil večja ali vsaj enaka stroškom vlaganja v izobraževanje (izdatki za šolanje, izgubljeni dohodek ali izgubljeni prosti čas), bodo ljudje vlagali v človeški kapital (glej Koeslag in Velden, 1996: 1). "Po napovedih teorije človeškega kapitala ljudje vlagajo v izobraževanje (formalno in usposabljanje na delu) tako dolgo, dokler pričakujejo, da bodo povračila večja od neposrednih in posrednih

⁸ Ko govorim o investiranju v izobraževanje, mislim na koristi v času življenja in na ekonomska povračila na začetku delovnega življenja.

⁹ Poleg denarnih obstajajo še druge spodbude za vlaganje v izobrazbo. Študenti se na primer izobražujejo, ko primanjkuje prostih delovnih mest (ko je zaposlovanje na trgu dela majhno), ali pa vlagajo v izobrazbo, ker je to način, kako priti do nagrad, ki so povezane z delom, na primer dostop do manj nevarnega in bolj odgovornega dela, lahko pa pomeni potrditev osebnih pričakovanj ali pričakovanj staršev glede poklicnih možnosti oziroma izbir (glej Koeslag in Velden, 1996: 1).

stroškov. Tako je pričakovati, da bodo ta vlaganja večja v mladosti, saj bodo lahko pobirali njihove plodove predvsem pozno v starost” (Ivančič, 1999: 47).

Začetnik teorije človeškega kapitala je ameriški ekonomist Theodore Schultz¹⁰. Njegovo osnovno stališče je, da vlaganja v kakovost (torej v izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje) prebivalstva v veliki meri določajo prihodnost človeka. Izdatki za izobraževanje so zanj naložba v povečevanje kakovosti človeškega faktorja. Schultz je pojem človeškega kapitala razvil pri analizi različnih vprašanj v zvezi z gospodarsko rastjo v ameriškem gospodarskem sistemu. V proizvodno funkcijo¹¹ je vpeljal nov samostojen proizvodni dejavnik - kakovost delovne sile - ki ga je poimenoval človeški kapital, izdatke za povečanje zaloge tega dejavnika pa je poimenoval naložbe v človeški kapital. Njegova osnovna teza pri tem je bila, da odločitve o naložbah v določeno aktivnost temeljijo na motivu kar najbolj povečati bodoči dohodek (glej Bevc, 1991: 20-26).

Schultz je ločil dva osnovna vira kakovosti človeškega faktorja (glej Bevc, 1991: 27):

- prirojene sposobnosti in
- pridobljene sposobnosti - te je pojmoval kot človeški kapital (human capital).

Kasneje so posamezni teoretiki teorijo človeškega kapitala dograjevali in razširjali. Danes je splošno sprejeto stališče, da “pojem naložb v človeški kapital še velja, vendar pa mora biti ustrezno razširjen, tako da bo vključeval vse dejavnosti in lastnosti, ki povečujejo produktivnost posameznika (med drugim torej tudi osebnostne lastnosti, motivacijo, itd.), pri čemer je to produktivnost treba pojmovati širše in ne le kot neposredno produktivnost na delovnem mestu” (Bevc, 1991: 27). Schultz je namreč, kot sem že omenila, pod pojmom človeški kapital razumel le raznovrstne pridobljene sposobnosti, danes pa večina avtorjev sem prišteva tudi prirojene sposobnosti.

Osnovne elemente teorije človeškega kapitala lahko povzamem v naslednjih treh predpostavkah (glej Koeslag in Velden, 1996: 2):

1. Teorija človeškega kapitala predpostavlja, da obstaja *povezava med vlaganji v človeški kapital in posameznikovo produktivnostjo*. Koristi od vlaganja v človeški kapital se

¹⁰ Schultz je leta 1960 prvi opredelil pojem človeškega faktorja.

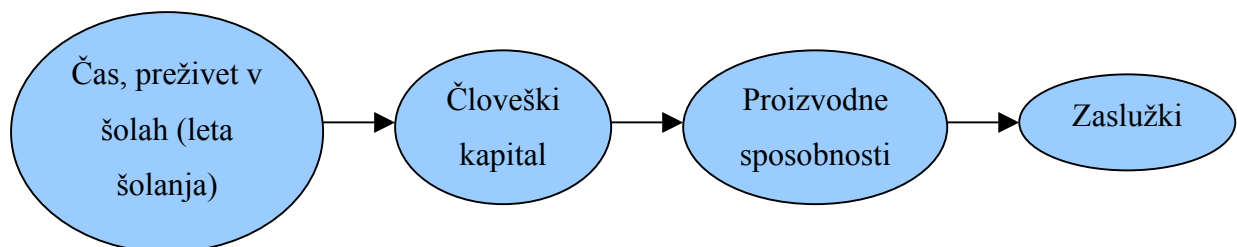
¹¹ Proizvodna funkcija prikazuje tehnološko povezavo med količino proizvodnje in količino proizvodnih dejavnikov oziroma prikazuje največjo možno količino proizvodnje, ki jo lahko proizvedemo ob različnih kombinacijah proizvodnih dejavnikov (glej Bevc, 1991: 25).

namreč manifestirajo v višji produktivnosti posameznika. Večje ko je vlaganje v človeški kapital, višja naj bi bila posameznikova produktivnost.

2. Teorija predpostavlja, da obstaja *povezava med posameznikovo produktivnostjo in dohodki*. Dohodki so determinirani z marginalno produktivnostjo ljudi¹². Bolj produktivni ljudje bodo zato tudi bolje plačani.
3. Teorija nadalje predpostavlja *konkurenco za plače*. To pomeni, da so visoki dohodki pokazatelj relativnega pomanjkanja človeškega kapitala, v katerega so ljudje vlagali. Če človeškega kapitala relativno primanjkuje, bodo delodajalci ljudi bolje plačali, kot če človeškega kapitala ne bi primanjkovalo.

4. 1. 1 Model človeškega kapitala

V šestdesetih letih prejšnjega stoletja je bil za empirično analizo osnovne teze v teoriji človeškega kapitala¹³ razvit preprost model, imenovan model človeškega kapitala oziroma model optimalnih naložb v človeški kapital (glej Bevc, 1991: 29):

Posameznik se bo ob predpostavki, da izbira le med delom (ki mu prinaša zaslužek) in šolanjem oziroma izobraževanjem, izobraževal toliko časa, da bo kar najbolj povečal sedanjo vrednost svojega življenjskega neto dohodka. To bo dosegel s primerjavo sedanje vrednosti ekonomskih koristi izobrazbe (in s tem izobraževanja) s sedanjo vrednostjo stroškov za njeno pridobitev. Človeški kapital posameznika se poveča, če preživi več časa

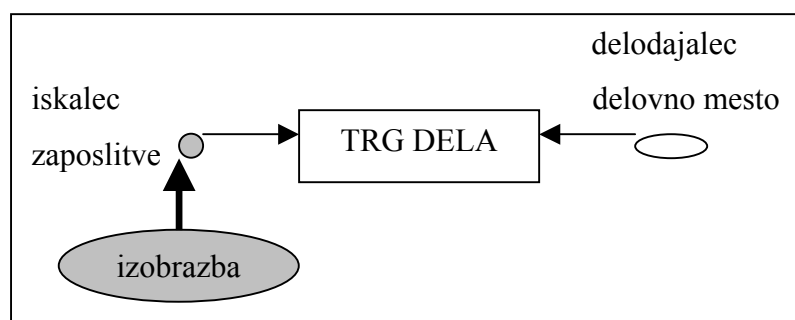
¹² Marginalna oziroma mejna produktivnost je sposobnost zadnje enote določenega produkcijskega faktorja, da poveča skupni proizvod za določeno vrednost; običajno govorimo o marginalni produktivnosti posameznega produkcijskega faktorja (na primer marginalna produktivnost zemlje, dela, kapitala) (glej Leksikon Cankarjeve založbe, 1988: 612).

¹³ Osnovna teza teorije človeškega kapitala je, da je posameznik z višjo stopnjo izobrazbe (torej z večjo količino človeškega kapitala) produktivnejši in prejme višji dohodek od tistega z manj izobrazbe.

v šoli; to omogoči povečanje njegovih proizvodnih sposobnosti, ki se nato odražajo v višjih zaslužkih.

Schultz v svoji teoriji o človeškem kapitalu prihaja do ugotovitve, da ima človek produktivne sposobnosti, ki jih lahko poveča z vlaganjem vase (šolanje, usposabljanje, skrb za zdravje, premik na boljše delovno mesto).

Slika 3.4: Glavne poteze teorije o človeškem kapitalu

Vir: Kramberger, Anton (1999): *Poklici, trg dela in politika*, stran 102.

Ljudje se odločijo za nadaljnje izobraževanje le, če bo sedanja vrednost predvidenih prihodnjih donosov od sedanjega izobraževanja (predvsem boljša plača zaradi višje izobrazbe) večja od sedanje vrednosti stroškov, potrebnih za izobraževanje (glej Kramberger, 1999: 102, 103).

4.2 PREGLED VZGOJNEGA IN IZOBRAŽEVALNEGA SISTEMA V SLOVENIJI

V tem poglavju podajam pregled obstoječega sistema vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji. Na kratko opisujem značilnosti različnih stopenj izobraževanja, in sicer od osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja do visokega šolstva v Sloveniji.

4. 2. 1 Osnovna šola

Cilji osnovne šole so (glej Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, 1997: 71):

- omogočiti učenkam in učencem osebni razvoj v skladu z njihovimi sposobnostmi in zakonitostmi razvojnega obdobja,
- posredovati temeljna znanja in spretnosti, ki omogočajo neodvisno, učinkovito in ustvarjalno soočenje z družbenim in naravnim okoljem,
- razvijati zavest o pripadnosti določeni kulturni tradiciji,
- omogočiti nadaljevanje študija.

Osnovnošolsko izobraževanje je po Ustavi Republike Slovenije obvezno. V nadaljevanju bom navedla nekaj statističnih podatkov (glej Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, 1997: 74). Eden temeljnih statističnih kazalcev je vpis v prvi razred. V obdobju od leta 1984/85 do leta 1994/95 se je v slovenske osnovne šole vpisovalo od 25000 do 30000 otrok. Vpis je naraščal do leta 1986/87, od takrat dalje pa upadal: v šolskem letu 1984/85 se je v prvi razred osnovne šole vpisalo 29402 otrok, leta 1986/87 30046 otrok, leta 1989/90 28001 otrok, leta 1990/91 27016 otrok in leta 1994/95 25452 otrok.

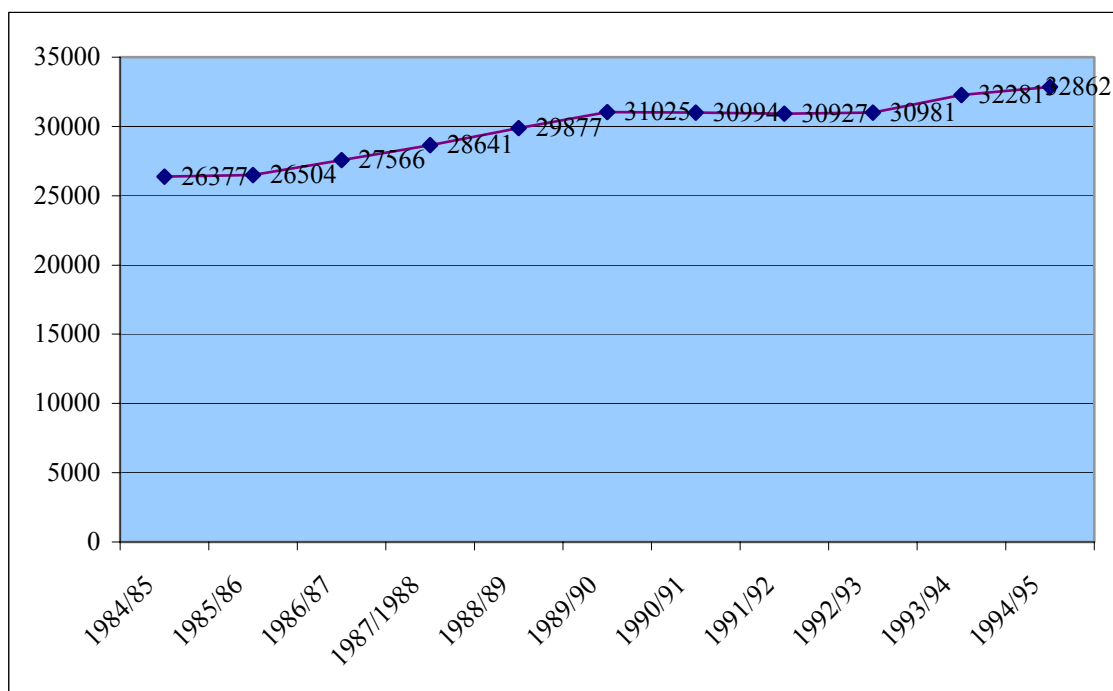
V večini evropskih in drugih razvitih držav vstopajo otroci v obvezno izobraževanje pri petih ali šestih letih, ponekod celo prej (na Severnem Irskem in v Luksemburgu). Obvezno izobraževanje, ki traja od devet do enajst let, praviloma otroci zaključijo pri petnajstih ali šestnajstih letih. V Sloveniji vstopajo otroci v osnovno šolo stari sedem let, osnovnošolsko izobraževanje, ki je pri nas enako obveznemu izobraževanju, pa traja osem, v nekaterih šolah pa tudi že devet let.

4. 2. 2 Gimnazije, splošne srednje šole ter poklicno in strokovno izobraževanje

Izobraževanje po splošnoizobraževalnem delu obveznega šolanja sestavljata praviloma v vseh sistemih izobraževanja najmanj dva med seboj bolj ali manj ločena dela (glej Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, 1997: 230):

1. Prvi del sestavljajo *splošnoizobraževalne srednje šole*, katerih namen je priprava na univerzitetni oziroma visokošolski študij. Ta tip šole se praviloma konča z maturo ali drugim zrelostnim izpitom, ki pa ne daje zaključene poklicne izobrazbe. Hrbtenica splošnoizobraževalnih srednjih šol na srednji stopnji so gimnazije, razvile pa so se tudi njim podobne šole, ki so nekoliko usmerjene na določena strokovna ali znanstvena področja, vendar ohranjajo splošnoizobraževalno naravo.
2. Drugi del sestavlja *strokovno in poklicno izobraževanje*. Tovrstne šole dajejo formalno poklicno izobrazbo, in sicer od nižje poklicne stopnje do srednje poklicne, srednje strokovne in celo višje poklicne ali strokovne stopnje. Ta del sistema ne pripravlja neposredno za nadaljevanje študija na visoki stopnji, čeprav z določenimi dodatnimi oblikami omogoča tudi nadaljevanje izobraževalne poti.

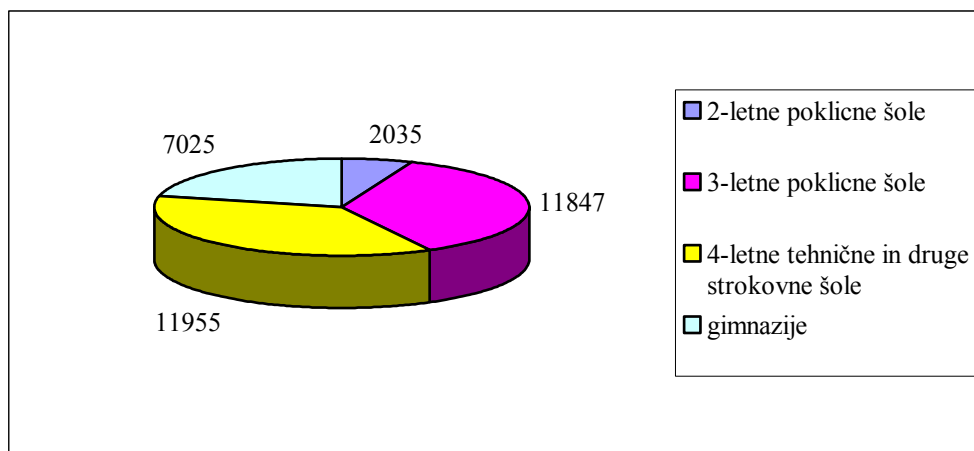
Slika 4.5: Vpis dijakov v prvi letnik srednje šole v šolskih letih od 1984/85 do 1994/95 (vključno s ponavljalci)

Vir: Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (1997), stran 231.

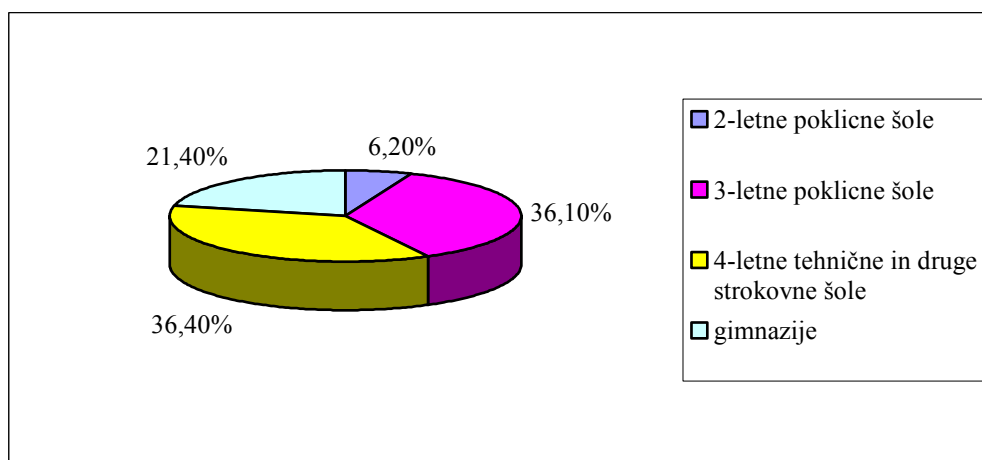
S slike 4.5 je razvidno, da se je število vpisanih dijakov v prvi letnik srednje šole od šolskega leta 1984/85 pa vse do leta 1994/95 neprestano povečevalo. Največji porast je možno opaziti v letih od 1985/86 do 1989/90, nato pa je prišlo do stagniranja, v šolskih letih 1990/91 in 1991/92 pa celo do rahlega upada vpisa dijakov. Po letu 1992/93 je vpis dijakov v prvi letnik srednje šole zopet v porastu.

Slika 4.6: Vpis dijakov v prvi letnik po vrstah programov v srednjem šolstvu v šolskem letu 1994/95 (vključno s ponavljalci)

Vir: Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (1997), stran 231.

Slika 4.7: Vpis dijakov v prvi letnik po vrstah programov v srednjem šolstvu v šolskem letu 1994/95 v % (vključno s ponavljalci)

Vir: Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (1997), stran 231.

S slik 4.6 in 4.7 lahko vidimo, da se je v šolskem letu 1994/95 v prvi letnik srednje šole največ dijakov vpisalo v štiriletne tehnične in druge strokovne šole (11955 oziroma 36,4%), malo manj v triletno poklicne šole (11847 oziroma 36,1%), za gimnazije se jih je odločilo 7025 oziroma 21,4%, za dveletne poklicne šole pa 2035 oziroma 6,2% dijakov.

4. 2. 3 Zasebne šole in vrtci

Zasebne šole v Sloveniji obstajajo že nekaj časa, njihovo delovanje pa je zgolj delno urejeno. Spričevala teh šol imajo od leta 1991 javno veljavnost in dajejo javno veljavno stopnjo izobrazbe. Leta 1991 je bil vpeljan nov način reševanja statusa šol, ki jih niso ustanovile republika ali občine - to je koncesija¹⁴.

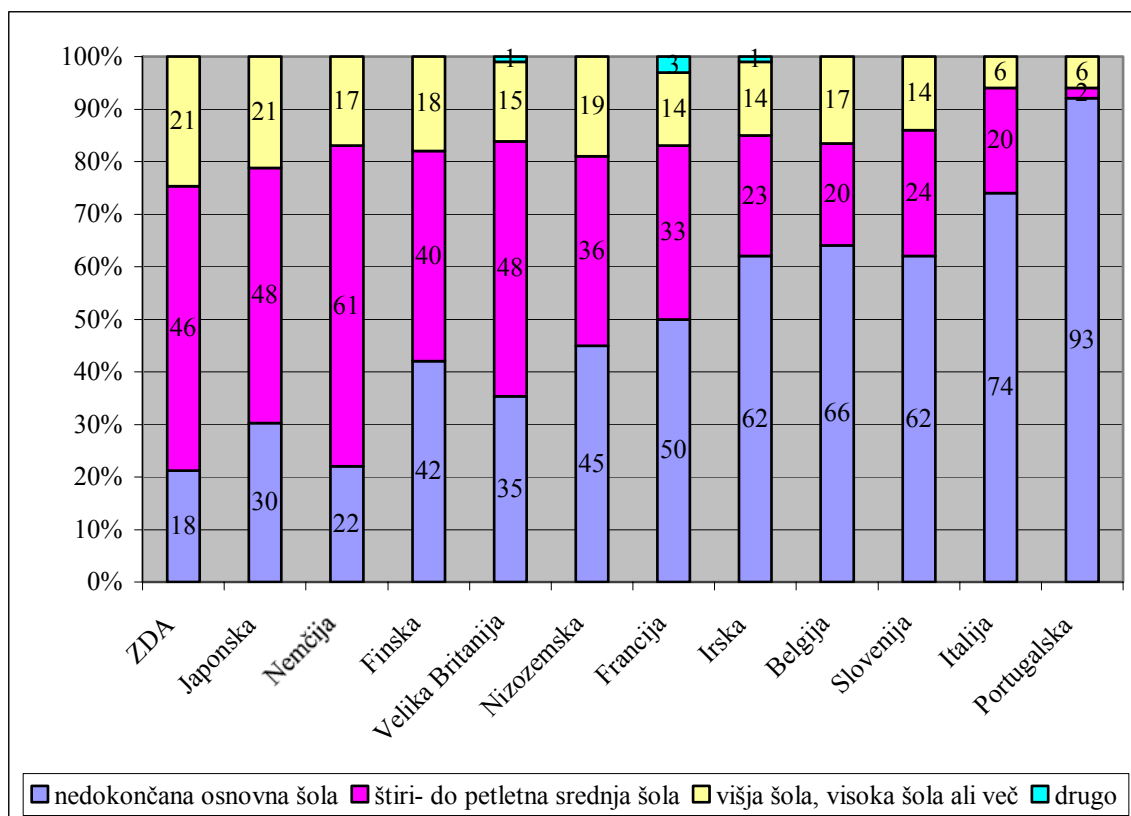
Zasebne vrtce lahko ustanavljajo lokalne in cerkvene skupnosti, dobrodelnice organizacije, skupine staršev in posamezniki. V Sloveniji so v letih 1996 - 1997 pridobili koncesijo trije katoliški vrtci (Logatec, Vrhnika, Domžale), obstaja pa tudi en waldorfski vrtec, ki deluje brez koncesije (glej Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, 1997: 244-247).

4. 2. 4 Visoko šolstvo

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (glej Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, 1997: 279) je bilo ob popisu prebivalstva leta 1991 med državljani in državljanke Slovenije nad petnajstim letom starosti 4,5% (1981: 2,8%; 1971: 1,3%) tistih z višjo ter 4,3% (1981: 3,2%; 1971: 2,0%) tistih z visoko izobrazbo; skupni delež višje in visoko izobraženih v kategoriji nad petindvajset let pa je bil 10,6%. Po novejših podatkih Fakultete za družbene vede je bilo leta 1993 v populaciji, starejši od petnajst let, 5,6% tistih z višjo in 4,5% tistih z visoko izobrazbo, med delovno aktivno populacijo pa 8,0% tistih z višjo in 6,9% tistih z visoko izobrazbo (glej sliko 4.8).

¹⁴ V Sloveniji je enajst šol, ki svoj položaj in financiranje urejajo s koncesijo: cerkvena gimnazija v Želimljah, cerkvena gimnazija v Vipavi, škofijska klasična gimnazija, waldorfska osnovna šola ter še sedem srednjih šol z dveletnim programom (glej Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, 1997: 244).

Slika 4.8: Dosežene stopnje izobrazbe - populacija v starosti od 25 do 64 let

Podatki za države se nanašajo na leto 1989. Izjema so Japonska (1987), Nizozemska (1990) in Slovenija (AKP – maj 1993).

Vir: Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (1997), stran 280.

V letih od 1981 do 1994 je mogoče opaziti stagniranje in občasno celo upadanje števila diplomantov. Iz tabele 4.1 je razvidno, da je po letu 1990 pričelo naraščati število visokošolskih diplomantov in diplomantk, skupno število pa se bistveno ne spreminja. Po letu 1990 so se močno izboljšali rezultati podiplomskega študija.

Tabela 4.1: Število diplomantov 1981-1994

študijsko leto	višješolski diplomanti	visokošolski diplomanti	skupaj (viš. in vis. diplomanti)	specializanti	magistri	doktorji
1981	3911	2583	6494	22	162	78
1991	3046	2393	5439	58	397	149
1992	3104	2607	5711	285	406	170
1993	2991	2952	5943	318	407	192
1994	2514	2906	5420	66	376	171

Vir: Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (1997), stran 281.

Padec skupnega števila diplomantov oziroma diplomantk po začetku 80-ih let je treba pripisati predvsem dvema razlogoma: upadanju študija ob delu ter preraščanju višješolskih programov v visokošolske.

4. 3 RAZLAGA POJMOV (IZOBRAŽEVANJE, ZAPOSLENOST, OSEBNI DOHODKI) SKOZI ČAS

V tem poglavju bom podala statistično razlago treh pojmov - izobraževanja, zaposlenosti in osebnih dohodkov - v treh časovnih točkah: leta 1981, 1991 in 1999. Žal definicij nisem dobila za leto 1970.

Tabela 4.2: Definicije izobraževanja iz let 1981, 1991 in 1999

1981	1991	1999
Osnovna šola daje osnovno vzgojo in osnovno splošno izobrazbo. Pri učencih osnovnih šol, ki so dokončali šolo, so šteti učenci, ki so uspešno izdelali osmi razred.	Osnovna šola daje osnovno vzgojo in osnovno splošno izobrazbo. K učencem osnovnih šol, ki so dokončali šolo, štejemo učence, ki so uspešno izdelali osmi razred.	Osnovna šola daje osnovno vzgojo in splošno osnovno izobrazbo. K učencem osnovnih šol, ki so dokončali šolo, štejemo tiste, ki so uspešno izdelali osmi razred.
Šole po zakonu o poklicnem izobraževanju dajejo strokovno in splošno izobrazbo za poklice, ki so v nomenklaturi poklicev določeni, da se lahko po tem zakonu izobražujejo. Kdor se želi izobraževati v teh šolah, mora izpolniti osnovnošolsko obveznost. Poklicne šole dajejo praktično in teoretično znanje, ki je potrebno za opravljanje dela v posameznih poklicih, pri katerih je pomembno zlasti praktično znanje. Poglobljajo in razširjajo tudi splošno izobrazbo.	Poklicne šole dajejo praktično in teoretično znanje, ki je potrebno za opravljanje dela v posameznih poklicih, pri katerih je pomembno zlasti praktično znanje. Poglobljajo in razširjajo tudi splošno izobrazbo.	Splošno, strokovno in poklicno srednješolsko izobraževanje obsega izobraževanje v splošnih in strokovnih gimnazijah, nižjih poklicnih, srednjih poklicnih, srednjih tehniških in drugih strokovnih srednjih šolah. Poklicno in strokovno izobraževanje posreduje znanje, spretnosti in veščine, potrebne za opravljanje poklica. Omogoča izbiro poklica in pripravo nanj. Nižja in srednja poklicna izobrazba se pridobita po končanem izobraževanju z opravljenim zaključnim izpitom, srednja strokovna izobrazba pa z opravljenim poklicno maturo kot obliko zaključnega izpita.
Tehniške šole dajejo strokovno teoretično in osnovno praktično znanje in seznanjajo učence z delovnimi procesi in z organizacijo dela v posameznih panogah gospodarstva, družbenih služb in javne uprave, razširjajo in poglobljajo znanje učencev iz naravoslovnih in družbenih ved. Po zakonu o srednjem šolstvu spadajo sem še vzgojiteljske šole.	Tehniške šole dajejo strokovno teoretično in osnovno praktično znanje in seznanjajo učence z delovnimi procesi in z organizacijo dela v posameznih panogah gospodarstva, družbenih služb in javne uprave, razširjajo in poglobljajo znanja učencev iz naravoslovnih in družbenih ved. Po Zakonu o srednjem šolstvu spadajo sem še vzgojiteljske šole.	
Gimnazija razširja in pogloblja znanje učencev iz naravoslovnih in družbenih ved in iz splošne tehnične izobrazbe. Pri gimnazijah so od šolskega leta 1964/65 dalje upoštevane tudi gimnazije pedagoške smeri in učenci oddelkov s pedagoško smerjo na splošnih gimnazijah.	Gimnazija razširja in pogloblja znanje učencev iz naravoslovnih in družboslovnih ved in iz splošne tehnične izobrazbe. Pri gimnazijah od šolskega leta 1964/65 dalje upoštevamo tudi gimnazije pedagoške smeri in učence oddelkov s pedagoško smerjo na splošnih gimnazijah.	Gimnazija je splošnoizobraževalna srednja šola, ki dijakom daje znanje, razširja in pogloblja njihovo že pridobljeno znanje ter jih usposablja in pripravlja na visokošolski študij. Ločimo splošne in strokovne gimnazije. Z opravljenim maturo se po končani gimnaziji pridobi srednja izobrazba.

<p>Visokošolske delovne organizacije so fakultete oziroma visoke šole, umetniške akademije, pedagoške akademije in višje šole.</p>	<p>Visokošolski zavodi so višje in visoke šole, ki izvajajo programe za pridobitev višje in visoke strokovne izobrazbe ter za pridobitev magisterija in doktorata znanosti.</p>	<p>Višje strokovne šole izvajajo programe za pridobitev višje strokovne izobrazbe.</p> <p>Visokošolski zavodi so univerze, fakultete, umetniške akademije in visoke strokovne šole. Študij na visokošolskih zavodih poteka po študijskih programih za pridobitev izobrazbe in po programih za izpopolnjevanje. Študijski programi za pridobitev izobrazbe so:</p> <p>a) dodiplomski:</p> <ul style="list-style-type: none"> - programi za pridobitev visoke strok. izobrazbe, - programi za pridobitev univerzitetne izobrazbe; <p>b) podiplomski:</p> <ul style="list-style-type: none"> - programi za pridobitev specializacije, - programi za pridobitev magisterija, - doktorat znanosti.
<p>Usmerjeno izobraževanje obsega izobraževanje za pridobitev strokovne izobrazbe, izpopolnjevanje strokovne izobrazbe ter usposabljanje z delom. Izobraževanje za pridobitev strokovne izobrazbe se izvaja po vzgojnoizobraževalnih programih. Programi za pridobitev izobrazbe v srednjem izobraževanju so programi srednjega izobraževanja, nadaljevalni programi srednjega izobraževanja in skrajšani programi srednjega izobraževanja. Navedeni programi omogočajo mladini in odraslim, da si izobrazbo pridobivajo pod enakimi pogoji.</p>	<p>Srednje izobraževanje obsega izobraževanje za pridobitev strokovne izobrazbe, izpopolnjevanje strokovne izobrazbe ter usposabljanje z delom. Izobraževanje za pridobitev strokovne izobrazbe se izvaja po vzgojnoizobraževalnih programih. Programi za pridobitev izobrazbe v srednjem izobraževanju so programi srednjega izobraževanja, nadaljevalni programi srednjega izobraževanja in skrajšani programi srednjega izobraževanja. Navedeni programi omogočajo mladini in odraslim, da si izobrazbo pridobivajo pod enakimi pogoji.</p>	

*Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1982), strani 463, 464.
Statistični letopis Republike Slovenije (1992), stran 96.
Statistični letopis Republike Slovenije (2000), strani 120, 121, 122.*

Večjih razlik med definicijami ni opaziti, spreminja se le izrazoslovje. V literaturi nisem zasledila definicije za tehniške šole v letu 1999, iz česar sklepam, da se določene smeri izobraževanja opušča oziroma preoblikuje, kar je razvidno v primeru višjih in visokih šol, ki so se konec 90-ih let preimenoval v visokošolske oziroma univerzitetne programe.

Tabela 4.3: Definicije zaposlenosti iz let 1981, 1991 in 1999

1981	1991	1999
<p>Za delavce štejemo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - delavce v združenem delu, ki so sklenili delovno razmerje za določen ali nedoločen čas, ne glede na to, ali delajo v organizaciji oz. skupnosti poln delovni čas ali delovni čas, ki je krajši od polnega delovnega časa; - delavce v delovnem razmerju z delovnimi ljudmi, ki samostojno opravljajo dejavnost z osebnim delom z delovnimi sredstvi v lasti občanov. 	<p>Za zaposlene štejemo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zaposlene v podjetjih in drugih organizacijah (razen zasebnih), ki so sklenili delovno razmerje za določen ali nedoločen čas, ne glede na to, ali delajo v podjetju oz. organizaciji poln delovni čas ali delovni čas, ki je krajši od polnega delovnega časa (tudi pripravnike); - zaposlene v delovnem razmerju z osebami, ki samostojno opravljajo dejavnost z osebnim delom z delovnimi sredstvi v lasti občanov. 	<p>Kot zaposlene osebe v družbah, podjetjih in organizacijah štejemo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - osebe v družbah, podjetjih, organizacijah ali pri zasebnikih, ki so sklenile pogodbo o zaposlitvi za določen ali nedoločen čas, ne glede na to ali delajo poln delovni čas ali delovni čas, ki je krajši od polnega. Upoštevani so tudi pripravniki.
<p>K delavcem ne štejemo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - delavcev, ki opravljajo začasno ali občasno delo na podlagi pogodbe o delu; - delavcev, državljanov SFRJ, s stalno zaposlitvijo v jugoslovanskih predstavništvih, gradbiščih v tujini ipd.; - tujih državljanov, zaposlenih pri nas. 	<p>K zaposlenim ne štejemo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zaposlenih, ki opravljajo začasno ali občasno delo po pogodbi o delu; - zaposlenih, državljanov RS, s stalno zaposlitvijo v slovenskih predstavništvih, gradbiščih ipd. v tujini. 	<p>K zaposlenim ne štejemo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - oseb, ki delajo v zgoraj naštetih družbah, podjetjih in organizacijah po pogodbi o delu ali po avtorski pogodbi; - državljanov RS s stalno zaposlitvijo v slovenskih predstavništvih, gradbiščih ipd. v tujini.

Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1982), stran 97.

Statistični letopis Republike Slovenije (1992), stran 152.

Statistični letopis Republike Slovenije (2000), stran 222.

Tudi pri definicijah zaposlenosti sem opazila le spremenjeno izrazoslovje.

Tabela 4.4: Definicije osebnih dohodkov iz let 1981, 1991 in 1999

1981	1991	1999
<p>Povprečne mesečne čiste osebne dohodke sestavljajo prejemki delavcev v delovnem razmerju. Poleg prejemkov za dejansko opravljeno delo v rednem delovnem času zajemajo tudi vse ostale prejemke, ki se oblikujejo na tej osnovi: prejemke za delo nad polnim delovnim časom, nadomestila za letni dopust, bolezen do 30 dni, zastoj brez krivde zaposlenih, državne praznike, opravljanje državljskih dolžnosti (če gre v breme OD), plačane odsotnosti ipd., nagrade, premije, prejemke za minulo delo, stimulativne dodatke ter prejemke po periodičnem obračunu in</p>	<p>Povprečne mesečne čiste osebne dohodke sestavljajo prejemki delavcev v delovnem razmerju. Poleg prejemkov za dejansko opravljeno delo v rednem delovnem času zajemajo tudi vse ostale prejemke, ki se oblikujejo na tej osnovi: prejemke za delo nad polnim delovnim časom, nadomestila za letni dopust, bolezen do in nad 30 dni, zastoj brez krivde zaposlenih, državne praznike, opravljanje državljskih dolžnosti (če gre v breme OD), plačane odsotnosti ipd., nagrade, premije, prejemke za minulo delo, stimulativne dodatke ter prejemke po periodičnem obračunu in</p>	<p>Bruto plača so izplačani prejemki zaposlenih oseb za delo v polnem delovnem času in krajšem ali daljšem od polnega delovnega časa. Poleg prejemkov za delo v rednem delovnem času zajemajo tudi vse druge prejemke, ki se oblikujejo na tej osnovi: prejemke za delo nad polnim delovnim časom (nadure), nadomestila za letni dopust, plačani dopust do 7 dni, državne praznike, izostanke zaradi bolezni do 30 dni, za strokovno izobraževanje, zastoje pri delu brez krivde zaposlenih oseb, plačane odsotnosti ipd., zaostala izplačila plač in nadomestila plač za predhodne mesece, prejemke za minulo delo, stimulativne dodatke, nagrade, premije ter prejemke po periodičnem obračunu in zaključnem računu. Bruto plače ne vsebujejo nadomestil, ki ne bremenijo podjetja oziroma organizacije (refundacije): nadomestil porodniške odsotnosti, bolniških odsotnosti, daljših od 30 dni, pripravištva, ki ga plačuje Zavod RS za zaposlovanje, dodatkov za nego, invalidnin, nadomestil za opravljanje državljskih dolžnosti, vojaške vaje in vaje civilne zaščite itd. in izplačil, ki bremenijo materialne stroške (kot so npr. povračila stroškov za prevoz na delo in z dela, nadomestila za prehrano, za službena potovanja, za terenske dodatke, dnevnice in nočnine), izplačil za avtorske honorarje, izplačil za pogodbeno delo</p>

zaključnem računu. V tem so upoštevani tudi del dnevnic in terenskega dodatka ter dodatki za ločeno življenje, če so presegali predpisane zneske.	zaključnem računu. Bruto osebni dohodek vsebuje le davke in prispevke iz osebnega dohodka zaposlenih.	itd., izplačil iz sklada skupne porabe (regresa, jubilejnih nagrad, odpravnin itd.) in plač, ki so bile izplačane zaposlenim osebam kot lastninski deleži.
		Neto plača je bruto plača, ki so ji odšteti prispevki za socialno varnost in akontacija davka od osebnih prejemkov.
		Povprečna mesečna plača je povprečni znesek, ki ga kot plačilo za mesec dela prejmejo zaposlene osebe, ki delajo v družbi, podjetju ali organizaciji.

Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1982), stran 419.
 Statistični letopis Republike Slovenije (1992), stran 167.
 Statistični letopis Republike Slovenije (2000), stran 246.

Definiciji osebnih dohodkov iz let 1981 in 1991 se skorajda ne razlikujeta, definicija iz leta 1999 pa bolj podrobno razmejuje in opisuje bruto, neto in povprečno mesečno plačo.

4. 4 DINAMIKA V STRUKTURI DOSEŽENE STOPNJE STROKOVNE IZOBRAZBE ZAPOSLENIH V SLOVENIJI V LETIH 1970, 1981, 1991 IN 1999

V tem poglavju podajam podatke za dosežene stopnje strokovne izobrazbe¹⁵ zaposlenih v Sloveniji v letih 1970, 1981, 1991 in 1999. Najprej sem prikazala število zaposlenih po različnih stopnjah strokovne izobrazbe, nato pa sem le-to izrazila še v deležih.

Iz tabel 4.5 in 4.6 vidimo, da je bilo leta 1970 med zaposlenimi največ kvalificiranih (141750 oziroma 26,22%) in nekvalificiranih (141693 oziroma 26,21%) delavcev. Sledili so polkvalificirani delavci (84330 oziroma 15,6%) in tisti s srednjo strokovno izobrazbo (68557 oziroma 12,68%). 43830 oziroma 8,11% zaposlenih je imelo nižjo strokovno izobrazbo, 25578 oziroma 4,73% delavcev je bilo visoko kvalificiranih, 19762 oziroma 3,66% zaposlenih pa je imelo visoko strokovno izobrazbo. Najmanj je bilo med zaposlenimi leta 1970 tistih z višjo strokovno izobrazbo (15098 oziroma 2,79%).

¹⁵ V klasične stopnje strokovne izobrazbe sta se vmešali dve novi obliki šol, katerih stopnja je nejasna:
 - *višje strokovne šole*, ki se organizacijsko izvajajo v okviru srednjih strokovnih šol (pri tem se pojavlja vprašanje, ali je to peta ali šesta stopnja izobrazbe);
 - *visoke strokovne šole*, ki se organizacijsko izvajajo v okviru fakultet oziroma univerz (zopet ni popolnoma jasno, ali je za to izobrazbo priznana šesta ali sedma stopnja izobrazbe).

Tabela 4.5: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999

	Skupaj	Visoka in višja strokovna izobrazba					Srednja splošna in strokovna izobrazba				Osnovnošolska izobrazba ali manj		Neznano
		skupaj (doktorji, magistri, drugi)	doktorji	magistri	drugi	višja strok. izobr.	srednja strok. izobr.	nižja strok. izobr.	VKV	KV	PKV	NKV	
1970	540598	19762	-	-	-	15098	68557	43830	25578	141750	84330	141693	-
1981	789697	36892	-	-	-	37861	134985	39738	23446	225238	135571	155966	-
1991	735584	53041	1762	3014	-	55298	186221	11858	18807	236855	47611	125893	-
1999	639850	66865	2357	4616	59892	53795	176718	5805	8511	180095	25607	117623	4831

*Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1984), stran 107.
Republika Slovenija - Popis 1991 (1991), stran 1.
Statistični letopis Republike Slovenije (2000), stran 235, 237.*

Leta 1981 je bila slika precej podobna, le da se je delež višje strokovno izobraženih povečal z 2,79% na 4,79%, delež visokokvalificiranih pa je upadel (s 4,73 % na 2,97%). Zaradi tega je bilo število višje strokovno izobraženih večje od števila visokokvalificiranih.

Leta 1991 so se razmerja bolj spremenila kot med leti 1970 in 1981. Sicer je bilo še zmeraj največ kvalificiranih delavcev (236855 oziroma 32,2%), poraslo pa je število zaposlenih s srednjo strokovno izobrazbo (186221 oziroma 25,32%). Sledili so jim nekvalificirani delavci (125893 oziroma 17,11%), nato zaposleni z višjo strokovno izobrazbo (55298 oziroma 7,52%) in visoko strokovno izobrazbo (53041 oziroma 7,21%). Močno je upadlo število polkvalificiranih delavcev (47611 oziroma 6,47%), število visokokvalificiranih pa je ostalo skoraj nespremenjeno (18807 oziroma 2,56%). Leta 1991 je bilo najmanj tistih z nižjo strokovno izobrazbo (11858 oziroma 1,61%).

Za leto 1999 so podatki močno podobni tistim iz leta 1991. Vrstni red ostaja enak, razen v primeru višje in visoko strokovno izobraženih: naraslo je število višje strokovno izobraženih (53795 oziroma 8,41%), prav tako tudi število visoko strokovno izobraženih (66865 oziroma 10,45%).

Tabela 4.6: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v %)

	Skupaj	Visoka in višja strokovna izobrazba					Srednja splošna in strokovna izobrazba				Osnovnošolska izobr. ali manj		Neznano
		skupaj (doktorji, magistri, drugi)	doktorji	magistri	drugi	višja strok. izobr.	srednja strok. izobr.	nižja strok. izobr.	VKV	KV	PKV	NKV	
1970	100	3,66	-	-	-	2,79	12,68	8,11	4,73	26,22	15,60	26,21	-
1981	100	4,67	-	-	-	4,79	17,09	5,03	2,97	28,52	17,17	19,75	-
1991	100	7,21	0,24	0,41	-	7,52	25,32	1,61	2,56	32,20	6,47	17,11	-
1999	100	10,45	0,37	0,72	9,36	8,41	27,62	0,91	1,33	28,14	4,01	18,38	0,75

Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1984), stran 107.
 Republika Slovenija – Popis 1991 (1991), stran 1.
 Statistični letopis Republike Slovenije (2000), stran 235, 237.

V tabelah 4.7 in 4.8 sem združila skupine v tri večje izobrazbene razrede zaradi lažje preglednosti. V en razred sem združila visoko in višje strokovno izobražene, v drugega srednje in nižje strokovno izobražene ter visokokvalificirane in kvalificirane delavce, v tretjega pa tiste z osnovnošolsko izobrazbo ali manj (sem sem vključila polkvalificirane in nekvalificirane delavce).

V tabeli 4.7 sem podala absolutne številčne vrednosti, v tabeli 4.8 pa deleže zaposlenih glede na stopnjo strokovne izobrazbe. Če pogledamo po letih, ugotovimo, da je vsako leto največ tistih s srednjo splošno in strokovno izobrazbo, sledijo tisti z osnovnošolsko izobrazbo ali manj, najmanj pa je visoko in višje izobraženih. Na drugi strani je od leta 1970 do leta 1999 neprestano upadalo število zaposlenih z osnovnošolsko izobrazbo ali manj (na primer leta 1970 226023 oziroma 41,81%, leta 1999 pa 143230 oziroma 22,39%), do leta 1991 je naraščal delež zaposlenih s srednjo splošno in strokovno izobrazbo, nato pa delež pade. Leta 1970 je bilo 279715 oziroma 51,74% tistih s srednjo splošno in strokovno izobrazbo, leta 1991 pa že 453741 oziroma 61,68%, vendar je njihovo število leta 1999 rahlo upadlo na 371129 oziroma 58%. Najbolj je poraslo število (delež) visoko in višje strokovno izobraženih: s 34860 oziroma 6,45% leta 1970 na 120660 oziroma 18,86% leta 1999.

Tabela 4.7: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999

	Skupaj	Visoka in višja strokovna izobrazba	Srednja splošna in strokovna izobrazba	Osnovnošolska izobrazba ali manj	Neznano
1970	540598	34860	279715	226023	-
1981	789697	74753	423407	291537	-
1991	735584	108339	453741	173504	-
1999	639850	120660	371129	143230	4831

*Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1984), stran 107.
Republika Slovenija – Popis 1991 (1991), stran 1.
Statistični letopis Republike Slovenije (2000), stran 235, 237.*

Tabela 4.8: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v vrstičnih %)

	Skupaj	Visoka in višja strokovna izobrazba	Srednja splošna in strokovna izobrazba	Osnovnošolska izobrazba ali manj	Neznano
1970	100	6,45	51,74	41,81	-
1981	100	9,46	53,62	36,92	-
1991	100	14,73	61,68	23,59	-
1999	100	18,86	58,00	22,39	0,75

*Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1984), stran 107.
Republika Slovenija – Popis 1991 (1991), stran 1.
Statistični letopis Republike Slovenije (2000), stran 235, 237.*

Na tem mestu moram zapisati še to, da ne pišem o vseh aktivnih osebah, temveč le o tistih, za katere statistika zbira in objavlja podatke¹⁶. Za lažjo predstavbo zato v nadaljevanju podajam podatke o številu prebivalstva¹⁷ in o celotnem aktivnem prebivalstvu¹⁸ v Sloveniji v letih 1970, 1981, 1991 in 1999.

¹⁶ Moje ugotovitve so indikacija za ves trg dela, pokrivajo namreč le zaposlene v najbolj sistemsko reguliranih podjetjih in organizacijah.

¹⁷ Od leta 1954 do leta 1984 so podatki o številu prebivalstva Slovenije objavljeni po podatkih iz občinskih registrov stalnega prebivalstva. Upoštevani so prebivalci, ki so imeli prijavljeno stalno prebivališče v

Tabela 4.9: Število prebivalstva in število aktivnega prebivalstva v Sloveniji v letih 1970, 1981, 1991 in 1999

Leto	Število prebivalstva	Aktivno prebivalstvo	
		Delovno aktivno prebivalstvo**	Registrirane brezposelne osebe
1970	1725088*	546742	16725
1981	1891864	801798	12315
1991	1965986	746041	75079
1999	1987755	758474	114348

*Podatek je za leto 1971.

**Podatke o zaposlenih osebah, ki delajo v družbah, podjetjih in organizacijah, Statistični urad RS dobiva z mesečnim raziskovanjem Mesečno poročilo o plačah in zaposlenih osebah v družbah, podjetjih in organizacijah (ZAP-M), ki poteka od leta 1963, podatke o samozaposlenih osebah in o zaposlenih osebah, ki delajo pri samozaposlenih osebah, pa - od leta 1997 dalje - iz Statističnega registra delovno aktivnega prebivalstva (SRDAP). Vir podatkov o kmetih je Anketa o delovni sili (ADS), ki je bila uvedena v Sloveniji leta 1993. Do leta 1994 (vključno) je Statistični urad RS podatke o zaposlenih osebah, ki so delale pri zasebnikih, in o samozaposlenih osebah pridobival z rednim četrtletnim raziskovanjem Četrtletno poročilo o osebah, ki samostojno opravljajo poklicno dejavnost in število pri njih zaposlenih oseb (ZAP-ČL) prek Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1972), stran 46, 93.
 Statistični letopis SR Slovenije (1983), stran 69, 100.
 Statistični letopis Republike Slovenije (1992), stran 154.
 Statistični letopis Republike Slovenije (2000), stran 91, 228, 242.

Iz tabele 4.9 je razvidno, da je število prebivalstva konstantno naraščalo - med leti 1971 in 1999 je naraslo za 262667 oseb. Delovno aktivno prebivalstvo se je med letoma 1970 in

Sloveniji, ne glede na to, ali so začasno živeli v tujini. Od leta 1985 so podatki o številu prebivalstva objavljeni po podatkih iz Centralnega registra prebivalstva. To so prebivalci, ki imajo prijavljeno stalno prebivališče v Sloveniji, tudi tisti, ki začasno živijo v tujini in so pred odhodom tja svoj odhod prijavili pristojnemu uradu. Tujci, ki imajo prijavljeno stalno prebivališče v Sloveniji, niso vključeni v Centralni register prebivalstva. Leta 1995 se je definicija prebivalstva Slovenije spremenila. V številu prebivalstva niso več zajeti tisti državljani Republike Slovenije, ki imajo v njej stalno prebivališče, a začasno (več kot tri mesece) prebivajo v tujini. V število prebivalstva so zdaj všteti tudi tujci, s prijavljenim stalnim oziroma začasnim prebivališčem v Sloveniji ter begunci (glej Statistični letopis Republike Slovenije, 2000: 79, 80).

¹⁸ Aktivno prebivalstvo je seštevek delovno aktivnega prebivalstva in brezposelnih oseb. "Delovno aktivno prebivalstvo po SRDAP in ZAP-M so vse osebe, ki so pokojninsko in zdravstveno zavarovane oziroma so v delovnem razmerju na območju Republike Slovenije. Delovno razmerje je lahko sklenjeno za določen ali nedoločen čas, za polni delovni čas ali delovni čas, krajši od polnega. Delovno aktivno prebivalstvo po ADS so tisti (stari najmanj 15 let), ki so v poročevalskem tednu (od ponedeljka do nedelje) pred anketiranjem opravili kakršnokoli delo za plačilo (denarno ali nedenarno) ali dobiček, in tisti, ki so sicer zaposleni ali samozaposleni, a so bili v poročevalskem tednu začasno odsotni z dela. Med delovno aktivno prebivalstvo štejemo tudi zaposlene osebe, ki sočasni ali trajni presežki (do prenehanja delovnega razmerja), pomagajoče družinske člane in osebe na porodniškem dopustu" (Statistični letopis RS, 2000: 223). "Brezposelne osebe po ADS so osebe (stare najmanj 15 let), ki v poročevalskem tednu niso bile zaposlene ali samozaposlene in niso opravile nikakršnega dela za plačilo ter so aktivno iskale delo in bi ga bile takoj (v dveh tednih) pripravljene sprejeti, če bi ga našle, ali so že našle delo, ki ga bodo začele opravljati v času po poročevalskem tednu" (Statistični letopis RS, 2000: 223, 224). Podatke o registriranih brezposelnih osebah Statističnemu uradu RS posreduje Zavod RS za zaposlovanje. Razlike med podatki iz ZAP-M, SRDAP, Registra brezposelnih oseb in ADS nastanejo zaradi različnega načina zbiranja podatkov in različnih definicij.

1981 povečalo za 255056 oseb, nato pa od leta 1981 do leta 1991 upadlo za 55757 oseb. Med leti 1991 in 1999 se je število delovno aktivnih zopet rahlo povečalo, in sicer za 12433 oseb. Brezposelnost je med leti 1970 in 1981 upadla za 4410 oseb, nato pa močno narasla - med leti 1981 in 1991 se je število brezposelnih povečalo za 62764 oseb, nato pa do leta 1999 poraslo še za dodatnih 39269 oseb.

Delovno aktivno prebivalstvo nadalje ločimo po tem, v kateri dejavnosti so osebe zaposlene, zato spodaj podajam podatke za delovno aktivno prebivalstvo po dejavnosti v letih 1970, 1981, 1991 in 1999.

Tabela 4.10: Delovno aktivno prebivalstvo v letu 1970

Delovno aktivno prebivalstvo		
delavci		
skupaj	združeno delo	samostojno osebno delo*
546742	532590	14152

*Delavci v delovnem razmerju z delovnimi ljudmi, ki samostojno opravljajo dejavnost z osebnim delom z delovnimi sredstvi v lasti občanov.

Vir: Statistični letopis SR Slovenije (1983), stran 100.

V tabeli 4.10 vidimo, da je bilo leta 1970 546742 oseb delovno aktivnih, od tega jih je bilo 532590 zaposlenih v združenem delu, 14152 pa jih je opravljalo samostojno osebno delo.

Tabela 4.11: Delovno aktivno prebivalstvo v letu 1981

Delovno aktivno prebivalstvo		
delavci		
skupaj	združeno delo	samostojno osebno delo*
801798	779746	22052

*Delavci v delovnem razmerju z delovnimi ljudmi, ki samostojno opravljajo dejavnost z osebnim delom z delovnimi sredstvi v lasti občanov.

Vir: Statistični letopis SR Slovenije (1983), stran 100.

Leta 1981 je bilo 801798 oseb delovno aktivnih, med njimi je bilo 779746 oseb zaposlenih v združenem delu, 22052 oseb pa je opravljalo samostojno osebno delo (glej tabelo 4.11).

Tabela 4.12: Delovno aktivno prebivalstvo v letu 1991

Delovno aktivno prebivalstvo		
zaposleni		
skupaj	podjetja in druge organizacije	samostojno osebno delo*
746041	713115	32926

*Zaposleni v delovnem razmerju z osebami, ki samostojno opravljajo dejavnost z osebnim delom z delovnimi sredstvi v lasti občanov.

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije (1993), stran 154.

Iz tabele 4.12 vidimo, da je bilo leta 1991 746041 oseb delovno aktivnih, od tega je bilo 713115 oseb zaposlenih v podjetjih in drugih organizacijah, 32926 oseb pa je opravljalo samostojno osebno delo.

Tabela 4.13: Delovno aktivno prebivalstvo v letu 1999

Delovno aktivno prebivalstvo							
skupaj	zaposlene osebe			samozaposlene osebe			
	skupaj	v družbah, podjetjih in organizacijah	pri samozaposlenih osebah	skupaj	samostojni podjetniki posamezniki	osebe, ki opravljajo poklicno dejavnost	kmetje
758474	670971	606928	64043	87503	45094	5724	36686

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije (2000), stran 228.

Leta 1999 je bilo delovno aktivnih 758474 oseb, zaposlenih oseb je bilo 670971 (med temi je bilo 606928 oseb zaposlenih v družbah, podjetjih in organizacijah ter 64043 pri samozaposlenih osebah), samozaposlenih pa je bilo 87503 oseb (od tega je bilo 45094 samostojnih podjetnikov posameznikov, 5724 oseb, ki opravljajo poklicno dejavnost in 36686 kmetov) (glej tabelo 4.13).

4. 5 DINAMIKA V STRUKTURI POVPREČNIH MESEČNIH PLAČ ZAPOSLENIH V SLOVENIJI V LETIH 1970, 1981, 1991 IN 1999

V tem poglavju predstavljam podatke za povprečne mesečne bruto dohodke zaposlenih v Sloveniji glede na dosežene stopnje strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999.

V tabeli 4.14 so prikazani povprečni mesečni bruto dohodki v absolutnih zneskih (tekoče cene), v tabeli 4.15 pa letni deleži v posameznih izobrazbenih kategorijah glede na slovensko povprečje. Leta 1970 so imeli najvišji povprečni mesečni bruto osebni dohodek visoko strokovno izobraženi (2793 dinarjev, kar je predstavljalo 192% povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih tega leta), sledili so jim zaposleni z višjo strokovno izobrazbo (2230 dinarjev oziroma 153% povprečnega mesečnega bruto dohodka), na tretjem mestu so bili visokokvalificirani delavci s 1984 dinarji (136%), nato zaposleni s srednjo strokovno izobrazbo (1801 dinarjev oziroma 124%), še nižji povprečni mesečni bruto dohodek so imeli kvalificirani delavci (1438 dinarjev oziroma 99%), zaposleni z nižjo strokovno izobrazbo (1365 dinarjev oziroma 94%) in polkvalificirani delavci (1117 dinarjev oziroma 77%), najnižji povprečni mesečni bruto dohodek pa so prejeli nekvalificirani delavci (1059 dinarjev, kar je predstavljalo 73% povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih leta 1970).

Tabela 4.14: Povprečni mesečni bruto dohodek zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999*

	Skupaj	Visoka in višja strokovna izobrazba					Srednja splošna in strokovna izobrazba				Osnovnošolska izobr. ali manj	
		skupaj (doktorji, magistri, ostali)	doktorji	magistri	ostali	višja strok. izobr.	srednja strok. izobr.	nižja strok. izobr.	VKV	KV	PKV	NKV
1970	1457	2793	-	-	-	2230	1801	1365	1984	1438	1117	1059
1981	11796	20223	-	-	-	15927	12792	10120	13670	10833	8940	9123
1991	17864	34563	39823	35384	34276	23999	19255	15440	16332	15145	12367	11481
1999	176120	353501	455571	435591	-	227277	172319	127755	145813	128678	111324	95205

*Za leti 1970 in 1981 so podatki za osebne dohodke v dinarjih, za leti 1991 in 1999 pa v tolarjih.

Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1974), stran 341.

Statistični letopis SR Slovenije (1984), stran 441.

Statistični letopis Republike Slovenije (1993), strani 162, 168.

Statistični letopis Republike Slovenije (2001), strani 257, 259.

V letu 1981 je bila slika precej podobna tisti iz leta 1970: vrstni red ostaja enak, le skupini polkvalificiranih in nekvalificiranih delavcev sta se zamenjali na zadnjih dveh mestih. Tega leta so nekvalificirani delavci prejeli rahlo višji povprečni mesečni bruto dohodek (9123 dinarjev, kar je predstavljalo 77% povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih leta 1981) od polkvalificiranih delavcev (le-ti so prejeli 8940 dinarjev oziroma 76%).

V naslednjem opazovanem obdobju, torej leta 1991, so se pojavile nekoliko večje spremembe. Sicer so bili tega leta na vrhu lestvice še vedno zaposleni z visoko strokovno izobrazbo (prejeli so 34563 tolarjev povprečnega mesečnega bruto dohodka oziroma 193% povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih tega leta), na drugem mestu so ostali zaposleni z višjo strokovno izobrazbo (23999 tolarjev oziroma 134 %). Sledili so jim zaposleni s srednjo strokovno izobrazbo (19255 tolarjev oziroma 108%), 91% povprečnega mesečnega bruto dohodka so prejeli visokokvalificirani delavci (16332 tolarjev), 86% pa nižje strokovno izobraženi (15440 tolarjev). Na zadnjih treh mestih glede na povprečni mesečni bruto dohodek zaposlenih leta 1991 so bili kvalificirani delavci, ki so prejeli 15145 tolarjev (oziroma 85% povprečnega mesečnega bruto dohodka zaposlenih tega leta), polkvalificirani delavci (12367 tolarjev oziroma 69 %) in nekvalificirani delavci - ti so leta 1991 prejeli 11481 tolarjev oziroma le 64 % povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih v Sloveniji leta 1991.

Tabela 4.15: Povprečni mesečni bruto dohodek zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v %, povprečje v Sloveniji = 100)*

	Skupaj	Visoka in višja strokovna izobrazba					Srednja splošna in strokovna izobrazba				Osnovnošolska izobrazba ali manj	
		skupaj (doktorji, magistri, ostali)	doktorji	magistri	ostali	višja strok. izobr.	srednja strok. izobr.	nižja strok. izobr.	VKV	KV	PKV	NKV
1970	100	192	-	-	-	153	124	94	136	99	77	73
1981	100	171	-	-	-	135	108	86	116	92	76	77
1991	100	193	223	198	192	134	108	86	91	85	69	64
1999	100	201	259	247	-	129	98	73	83	73	63	54

*Povprečni mesečni bruto dohodek je za leto 1970 znašal 1457 dinarjev, za leto 1981 11796 dinarjev, za leto 1991 17864 tolarjev in za leto 1999 176120 tolarjev.

Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1974), stran 341.

Statistični letopis SR Slovenije (1984), stran 441.

Statistični letopis Republike Slovenije (1993), strani 162, 168.

Statistični letopis Republike Slovenije (2001), strani 257, 259.

V letu 1999 so razmerja med vrstnimi redi (rang) zaposlenih z različnimi stopnjami strokovne izobrazbe glede povprečnega mesečnega bruto dohodka ostala približno enaka kot v letu 1991. Najvišji povprečni mesečni bruto dohodek so še zmeraj prejeli zaposleni z visoko strokovno izobrazbo (353501 tolarjev, kar je predstavljalo 201% povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih leta 1999), najnižji povprečni mesečni bruto dohodek pa so imeli nekvalificirani delavci, katerih povprečni mesečni bruto dohodek je leta 1999 znašal 95205 tolarjev oziroma 54% povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih tega leta.

V spodnjih dveh tabelah (glej tabeli 4.16 in 4.17) sem plačne podatke, podobno kot pri izobrazbi (glej tabeli 4.7 in 4.8), združila v tri izobrazbene razrede - zopet zaradi boljše in enostavnejše preglednosti. V prvo skupino sem uvrstila zaposlene z visoko in višjo strokovno izobrazbo, v drugo zaposlene s srednjo in nižjo strokovno izobrazbo ter visokokvalificirane in kvalificirane delavce, v zadnjo pa zaposlene z osnovnošolsko izobrazbo ali manj (tukaj so polkvalificirani in nekvalificirani delavci).

V tabeli 4.16 sem povprečne mesečne bruto dohodke izračunala kot ponderirano sredino na sledeč način (primer izračuna za leto 1970)¹⁹:

Za ponderacijo sem vzela število oziroma delež zaposlenih, po sledeči formuli:

$$A_p = \frac{p_1 * x_1 + p_2 * x_2}{p_1 + p_2} = \frac{\sum p_i * x_i}{\sum p_i}$$

Pri čemer so so x_1, x_2, \dots, x_i plače v podrobnih kategorijah, p_1, p_2, \dots, p_i je število zaposlenih v teh kategorijah, i pa je število kategorij ($i = 1, \dots, n$).

1. Primer za visoko in višje strokovno izobražene: v števcu 2793 pomeni povprečni mesečni bruto dohodek visoko strokovno izobraženih leta 1970, 3,66 pa odstotek visoko strokovno izobraženih med vsemi zaposlenimi leta 1970. 2230 pomeni povprečni mesečni bruto dohodek višje strokovno izobraženih leta 1970, 2,79 pa odstotek višje strokovno izobraženih med zaposlenimi tega leta. V imenovalcu sem seštel pponderja (3,66 in 2,79).

$$\frac{2793 * 3,66 + 2230 * 2,79}{3,66 + 2,79} = 2549$$

2. Primer za srednje splošno in strokovno izobražene: v števcu 1801 pomeni povprečni mesečni bruto dohodek srednje strokovno izobraženih, 12,68 pa odstotek srednje strokovno izobraženih med vsemi zaposlenimi leta 1970. 1365 pomeni povprečni mesečni bruto dohodek nižje strokovno izobraženih, 8,11 pa odstotek nižje strokovno izobraženih med vsemi zaposlenimi leta 1970. 1984 pomeni povprečni mesečni bruto dohodek visokokvalificiranih zaposlenih v letu 1970, 4,73 pa odstotek le-teh med zaposlenimi tega leta. 1438 pomeni povprečni mesečni bruto dohodek kvalificiranih delavcev, 26,22 pa odstotek zaposlenih kvalificiranih delavcev med vsemi zaposlenimi leta 1970. V imenovalcu sem zopet seštel vse pponderje.

$$\frac{1801 * 12,68 + 1365 * 8,11 + 1984 * 4,73 + 1438 * 26,22}{12,68 + 8,11 + 4,73 + 26,22} = 1565$$

¹⁹ Zanimajo me povprečne plače v treh večjih izobrazbenih skupinah: visoka in višja, srednja ter nižja (osnovnošolska) izobrazba. Podatkov za plače teh skupin nisem dobila v virih in sem jih morala izračunati iz plač podrobnejših kategorij. Pri združitvi sem plačne podatke ponderirala glede na število zaposlenih v teh kategorijah, in sicer zato, ker imajo različne izobrazbene kategorije različno število zaposlenih (aritmetična sredina povprečnih plač podrobnejših izobrazbenih kategorij bi bila ustrezna, če bi imele te kategorije enako število (delež) zaposlenih).

3. *Primer za osnovnošolsko izobražene ali manj:* v števcu 1117 pomeni povprečni mesečni bruto dohodek polkvalificiranih leta 1970, 15,6 pa odstotek polkvalificiranih delavcev med vsemi zaposlenimi tega leta. 1059 pomeni povprečni mesečni bruto dohodek nekvalificiranih delavcev, 26,21 pa odstotek le-teh med zaposlenimi v letu 1970. V imenovalcu sem seštela ponderja.

$$\frac{1117*15,6 + 1059*26,21}{15,6 + 26,21} = 1081$$

Tabela 4.16: Povprečni mesečni bruto dohodek* zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v tekočih cenah)

	Skupaj	Visoka in višja strokovna izobrazba	Srednja splošna in strokovna izobrazba	Osnovnošolska izobrazba ali manj
1970	1457	2549	1565	1081
1981	11796	18048	11548	9038
1991	17864	29170	16889	11724
1999	176120	297216	149839	98092

*Za leti 1970 in 1981 so podatki za osebne dohodke v dinarjih, za leti 1991 in 1999 pa v tolarjih.

Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1974), stran 341.
 Statistični letopis SR Slovenije (1984), stran 441.
 Statistični letopis Republike Slovenije (1993), strani 162, 168.
 Statistični letopis Republike Slovenije (2001), strani 257, 259.

Iz tabel 4.16 in 4.17 lahko primerjam vrstne rede povprečnih plač po izobrazbenih kategorijah; podobno kot pri izobrazbi (glej tabeli 4.7 in 4.8). Pri visoko in višje strokovno izobraženih zaposlenih je bil povprečni mesečni bruto dohodek najvišji leta 1970, ko je znašal kar 175% povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih v tem letu, nato je do leta 1981 upadel na 153%, sledila pa je rast: leta 1991 je znašal 163%, leta 1999 pa 169% povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih v teh letih. Povprečni mesečni bruto dohodek srednje splošno in strokovno izobraženih je upadal (leta 1970 je znašal 107%, leta 1981 98%, leta 1991 95% in leta 1999 85% povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih). Upadel je tudi povprečni mesečni bruto dohodek zaposlenih z osnovnošolsko izobrazbo ali manj (z izjemo leta 1981): leta 1970 je znašal 74%, leta 1981 77%, leta 1991 66%, leta 1999 pa le še 56% povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih.

Tabela 4.17: Povprečni mesečni bruto dohodek (v %) zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999*

	Skupaj	Visoka in višja strokovna izobrazba	Srednja splošna in strokovna izobrazba	Osnovnošolska izobrazba ali manj
1970	100	175	107	74
1981	100	153	98	77
1991	100	163	95	66
1999	100	169	85	56

*Povprečni mesečni bruto dohodek je za leto 1970 znašal 1457 dinarjev, za leto 1981 11796 dinarjev, za leto 1991 17864 tolarjev in za leto 1999 176120 tolarjev.

Viri: Statistični letopis SR Slovenije (1974), stran 341.
 Statistični letopis SR Slovenije (1984), stran 441.
 Statistični letopis Republike Slovenije (1993), strani 162, 168.
 Statistični letopis Republike Slovenije (2001), strani 257, 259.

5. KONČNE UGOTOVITVE GLEDE IZOBRAZBENO – PLAČNE DINAMIKE MED LETI 1970 - 1999

V nadaljevanju podajam strukturne podatke o doseženih stopnjah strokovne izobrazbe za zaposlene osebe v Sloveniji (v %) ter za povprečni mesečni bruto dohodek zaposlenih glede na izobrazbo v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 v odstotkih.

Tabela 5.18 je prilagojena tabela 4.8, in sicer tako, da lažje vidimo dinamiko v izobrazbeni strukturi skozi čas. V tabeli 5.18 lahko vidimo, da je od leta 1970 pa do leta 1999 konstantno upadalo število zaposlenih z osnovnošolsko izobrazbo ali manj (leta 1970 je imelo 42% oseb osnovnošolsko izobrazbo ali manj med vsemi zaposlenimi tega leta, leta 1999 pa le še 23%). Pri zaposlenih s srednješolsko izobrazbo lahko vidimo, da je njihovo število do leta 1991 naraščalo (leta 1970 52%, leta 1981 54% in leta 1991 62%), nato pa je upadlo do leta 1999, ko je imelo 58% zaposlenih srednješolsko stopnjo strokovne izobrazbe med vsemi zaposlenimi tega leta. V primerjavi z zaposlenimi osebami z osnovnošolsko izobrazbo ali manj je opazen nasproten trend pri zaposlenih z visoko in višjo strokovno

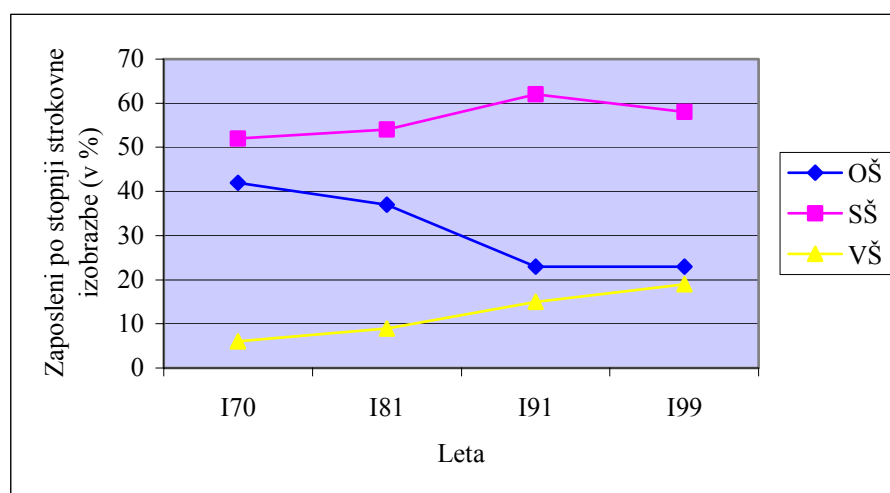
izobrazbo: leta 1970 je bilo med vsemi zaposlenimi v Sloveniji 6% tistih z visoko ali višjo strokovno izobrazbo, leta 1981 9%, leta 1991 15% in leta 1999 19%.

Tabela 5.18: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v stolpičnih %)

	I70	I81	I91	I99
OŠ	42	37	23	23
SŠ	52	54	62	58
VŠ	6	9	15	19
Skupaj	100	100	100	100

Podatke iz tabele 5.18 sem prenesla v sliko 5.9, ki grafično prikazuje zgoraj opisani trend gibanja zaposlenih oseb v Sloveniji po stopnjah strokovne izobrazbe v opazovanem času.

Slika 5.9: Zaposlene osebe v Sloveniji po stopnji strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999 (v %)

Če pogledamo sliko 5.9, vidimo da je delež populacije z osnovnošolsko izobrazbo ali manj padal med leti 1970 in 1999, delež populacije s srednjo splošno in strokovno izobrazbo pa je rasel do leta 1991, nato padal. Delež visoko in višje strokovno izobraženih je rasel vse od leta 1970 do leta 1999. Deleži so relativne mere in so odvisni med seboj; če bi bili le dve kategoriji, potem mora ena rasti, če druga pada. Če so kategorije tri, je možnosti nekaj več:

če na sliki 5.9 delež visoko in višje strokovno izobraženih raste, potem mora skupni delež osnovnošolsko izobraženih ali manj ter srednje splošno in strokovno izobraženih ustrezno padati. Če ta slednji skupni delež razstavimo (na osnovnošolsko izobražene ali manj ter srednje splošno in strokovno izobražene), je zopet možnih več kombinacij. V ozadju tega je ekspanzija višje in visokošolskega sistema²⁰, medtem ko je mreža srednješolskega sistema ostala približno enako velika. Na zmanjšanje deleža osnovnošolsko izobraženih ali manj vplivajo tudi upokojitve in smrti tistih, ki so dosegli le osnovnošolsko izobrazbo ali manj.

V tabeli 5. 19 sem prikazala, kako se je gibal dohodek zaposlenih od leta 1970 do leta 1999 po različnih stopnjah dosežene strokovne izobrazbe. Zaposlenim z osnovnošolsko izobrazbo ali manj se je osebni mesečni bruto dohodek zvišal le med leti 1970 in 1981 (s 74% na 77%), nato je upadal: leta 1991 je predstavljal 66%, leta 1999 pa 56% povprečnega mesečnega bruto dohodka vseh zaposlenih v teh letih. Med zaposlenimi osebami s srednješolsko stopnjo strokovne izobrazbe je razvidno upadanje dohodka: leta 1970 je predstavljal njihov dohodek 107% povprečnega bruto dohodka vseh zaposlenih tega leta, leta 1981 98%, leta 1991 95% in leta 1999 le še 85%. Leta 1970 so prejeli zaposleni z visoko in višješolsko strokovno izobrazbo 175% dohodka vseh zaposlenih tega leta, leta 1981 153%, leta 1991 163% in leta 1999 169% bruto dohodka med vsemi zaposlenimi tega leta.

Tabela 5.19 je v bistvu narejena iz tabele 4.17 (je obrnjena), z namenom, da lažje spremljamo, kakšna je bila plačna dinamika (in struktura) posameznih izobrazbenih kategorij v času od leta 1970 do leta 1999.

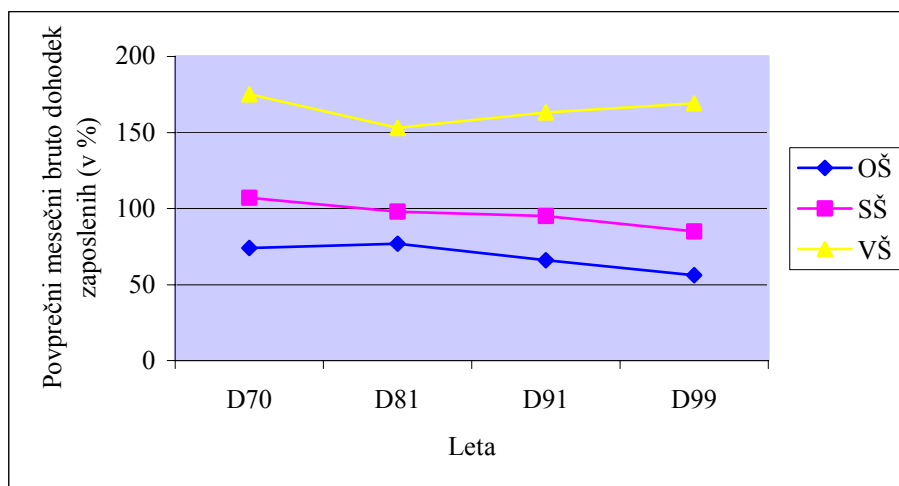
Tabela 5.19: Povprečni mesečni bruto dohodek (v%) zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999

	D70	D81	D91	D99
OŠ	74	77	66	56
SŠ	107	98	95	85
VŠ	175	153	163	169

²⁰ Večje je število prostih študijskih mest (redni, izredni študij).

Slika 5.10 grafično prikazuje zgoraj opisane podatke.

Slika 5.10: Povprečni mesečni bruto dohodek (v %) zaposlenih v Sloveniji glede na stopnjo strokovne izobrazbe v letih 1970, 1981, 1991 in 1999

S pomočjo tabele 5.19 in slike 5.10 sem ugotovljala plačno neenakost med skupinami z najnižjo in najvišjo stopnjo strokovne izobrazbe, kar povzemam v tabeli 5.20.

Tabela 5.20: Plačna neenakost skupin z najnižjo in najvišjo stopnjo strokovne izobrazbe

	max – min (v %)
1970	101
1981	76
1991	97
1999	113

Iz tabele 5.20 lahko ugotovim, kolikšne so bile razlike v dohodkih med zaposlenimi z osnovnošolsko izobrazbo ali manj in zaposlenimi z visoko in višješolsko stopnjo strokovne izobrazbe. Leta 1970 so imeli zaposleni z najvišjo stopnjo izobrazbe za 101% višjo mesečno bruto plačo kot zaposleni z najnižjo izobrazbo. V naslednjem opazovanem časovnem obdobju je opazna težnja po zmanjšanju razlik med plačami (težnja po uravnilovki), ko so se razlike zmanjšale za 25% - leta 1981 so tisti z najvišjo izobrazbo prejeli za 76% večjo mesečno plačo od tistih z najnižjo izobrazbo. Med leti 1981 in 1991 so

se razlike močno povečale, in sicer so narasle za 21%: najvišje izobraženi so leta 1991 prejeli za 97% večje plače od najnižje izobraženih. Največje razlike so se pojavile v obdobju od leta 1991 do leta 1999 (razlike med dohodki so se povečale še za nadaljnih 16%), saj so leta 1999 zaposleni z visoko in višješolsko stopnjo strokovne izobrazbe prejeli za 113% večjo mesečno bruto plačo od zaposlenih z osnovnošolsko izobrazbo ali manj.

Če bi v času od leta 1970 do leta 1999 izobrazbena struktura ostala ista, bi bile razlike med plačami (glej sliko 5.10) posledica drugačnega vrednotenja izobrazbe. Ker pa se je izobrazbena struktura med leti 1970 in 1999 spremenila (glej sliko 5.9), lahko domnevam, da je plačna dinamika tudi posledica sprememb v izobrazbeni strukturi.

Na tem mestu lahko odgovorim na zastavljene hipoteze:

1. Moja glavna hipoteza je bila, da naj bi z *višino dosežene stopnje strokovne izobrazbe rasel osebni dohodek*²¹. Odgovor lahko najdemo v tabeli 5.19 in sliki 5.10. Osnovnošolsko ali manj izobraženi so med leti 1970 in 1999 dobivali najnižji povprečni mesečni bruto dohodek, nekaj višji dohodek so imeli srednje splošno in strokovno izobraženi, najvišji dohodek pa so v vseh opazovanih letih prejeli visoko in višje strokovno izobraženi. Na podlagi te ugotovitve lahko glavno hipotezo sprejemem, ob upoštevanju dejstva, da bi natančnejšo sliko dala še analiza individualne ravni.

2. Druga zastavljena hipoteza je bila, da so *osebe, ki investirajo več v svoj človeški kapital, tudi bolj plačane, ker dosegajo večjo produktivnost pri opravljanju svojega dela*. Če želim ugotoviti, ali ta hipoteza drži ali ne, moram upoštevati dve teoriji: teorijo o človeškem kapitalu (Schultz) in teorijo o tekmovanju poslovc, avtor katere je Thurow (glej Kramberger, 1999: 105, 106). Prva teorija se empirično preverja s pomočjo podatkov o stopnji izobrazbe in plačah na ravni posameznikov. Tovrstne analize nisem naredila, ker ni bilo razpoložljivih kakovostnih podatkovnih baz. Teorija o tekmovanju poslovc se lahko preverja tudi s pomočjo agregatnih podatkov. Ta teorija predpostavlja, da znanje in spretnosti, ki jih posameznik uporablja pri delu, niso odvisni od šolanja, temveč da se potrebno znanje pridobi še pri opravljanju dela oziroma posla. Produktivnost dela naj bi bila odvisna od

²¹ Na tem mestu moram zapisati, da sem v svoji analizi uporabila agregatne podatke, kar kaže skupinske povezave; na individualni ravni bi bili rezultati drugačni – točneje bi lahko videli, komu se je izobraževanje izplačalo in komu ne.

tehnološke zahtevnosti poslov, ne pa od izobrazbe ljudi. Ljudje se izobražujejo le zaradi lažjega vstopa na trg dela. Iz analize sem ugotovila, da je količina plač v sistemu, ki jo dobijo višje izobraženi skozi opazovani čas, vedno večja. S tem sicer ničesar ne izvemo o tehnološki zahtevnosti delovnih mest oziroma poslov. Če so posli danes res zahtevnejši kot nekoč, potem je rast plač glede na višino izobrazbe upravičena - posli so bolj produktivni, zato zahtevajo tudi višje izobraženo delovno silo. Če pa predpostavljam, da posli niso vedno bolj zahtevni, pa najdena zveza med izobrazbo in plačami (na agregatni ravni) lahko pomeni, da se s kolektivnimi dogovori o sistemu plač nagrajuje višjo stopnjo izobrazbe in to ne glede na tehnološki opis poslov (delovnih mest). Če upoštevam obe teoriji in vse dosedanje ugotovitve, lahko hipotezo zavrnem ali sprejemem, odvisno od predpostavk, ki jih nisem izrecno opazovala.

3. Zadnja hipoteza je, da bi morali biti *osebni dohodki s povečevanjem konkurenčnosti podjetij na trgu dela manj kolektivno dogovorni in bolj individualizirano odvisni od tržnega uspeha podjetij in stopnje strokovne izobrazbe zaposlenih*. Te hipoteze ne morem ne sprejeti ne zavrniti, saj je šel potek mojega raziskovanja vstran od individualne ravni podatkov in tudi nisem proučevala pravne ureditve plač zaposlenih in konkurenčnosti podjetij na trgu dela - morda ob drugi priložnosti.

6. LITERATURA

6.1 SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE

1. Bevc, Milena (1991): Ekonomski pomen izobraževanja. Didakta, Radovljica, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana.
2. Ekonomski leksikon (1975): Savremena administracija, Beograd.
3. Ivančič, Angelca (1999): Izobraževanje in priložnosti na trgu dela. Znanstvena knjižnica, FDV, Ljubljana.
4. Koeslag, Mieke, Rolf van der Velden (1996): Human Capital, the Quality of the Job Match and Comparative Advantages: the Effects on Earnings. Research Centre for Education and the Labour Market, University of Limburg, Maastricht.
5. Kramberger, Anton (1999): Poklici, trg dela in politika. Znanstvena knjižnica, FDV, Ljubljana.
6. Leksikon Cankarjeve založbe (1988). Nova izdaja, Ljubljana.
7. Lipužič, Boris (1996): Izobraževanje na razpotju: Znanje za razvoj – svetovni izziv. Založba Modrijan, Ljubljana.
8. Mala splošna enciklopedija (1973). Državna založba Slovenije.
9. Mala splošna enciklopedija (1975). Državna založba Slovenije.
10. Mala splošna enciklopedija (1976). Državna založba Slovenije.
11. Ministrstvo za šolstvo in šport (1997): Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji. Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana.
12. Slovar slovenskega knjižnega jezika (1970). Državna založba Slovenije, Ljubljana.
13. Slovar slovenskega knjižnega jezika (1975). Državna založba Slovenije, Ljubljana.
14. Slovar slovenskega knjižnega jezika (1985). Državna založba Slovenije, Ljubljana.
15. Sociološki leksikon (1982). Savremena administracija, Beograd.

6.2 ČLANKI V REVIJAH OZIROMA ZBORNIKIH

16. Černetič, Metod (1998): "Razvoj človeških virov in podjetništva – teoretični,

- normativni in stvarni nivo". Organizacija, 31, 5, str. 253-269.
17. Gostiša, Mato (1999): "Kaj je 'človeški kapital podjetja' ". Industrijska demokracija, 3, 2, str. 3-4.
 18. Ivančič, Angelca (1996): "Vseživljenjsko izobraževanje in socialna neenakost". V: Ivan Svetlik (ur.): Kakovost življenja v Sloveniji. Fakulteta za družbene vede, Knjižna zbirka Teorija in praksa, Ljubljana, str. 45-79.
 19. Možina, Stane (1998): "Strateški pomen kadrovskih virov". V: Stane Možina (ur): Management kadrovskih virov. Fakulteta za družbene vede, Zbirka Profesija, Ljubljana, str. 1-28.
 20. Stanovnik, Tine, Nada Stropnik (1996): "Dohodki in dohodkovna neenakost v Sloveniji in drugih državah na prehodu". IB revija, 30, 3-4, str. 3-23.
 21. Vodopivec, Milan (1996): "The Slovenian Labor Market in Transition: Evidence from Microdata". Development and International Cooperation, 12, 22, str. 89-151.

6.3 PODATKOVNI VIRI (S KOMENTARJEM)

22. Republika Slovenija - Popis (1991), Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana.
23. Statistični letopis SR Slovenije (1972), XI. letnik, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana.
24. Statistični letopis SR Slovenije (1974), XII. letnik, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana.
25. Statistični letopis SR Slovenije (1982), XXI. letnik, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana.
26. Statistični letopis SR Slovenije (1983), XXII. letnik, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana.
27. Statistični letopis SR Slovenije (1984), XXIII. letnik, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana.
28. Statistični letopis Republike Slovenije (1992), XXXI. letnik, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana.
29. Statistični letopis Republike Slovenije (1993), XXXII. letnik, Zavod Republike Slovenije za statistiko, Ljubljana.

30. Statistični letopis Republike Slovenije (2000), XXXIX. letnik, Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
31. Statistični letopis Republike Slovenije (2001), XI. letnik, Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.